

ВІЙСЬКОВО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ТА УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ В СИСТЕМІ ОСВІТИ УКРАЇНИ: СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ

**Івано-Франківськ
«НАІР»
2023**

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ВІДДІЛЕННЯ ФІЛОСОФІЇ ОСВІТИ,
ЗАГАЛЬНОЇ ТА ДОШКІЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ
ІНСТИТУТ ПРОБЛЕМ ВИХОВАННЯ**

**ВІЙСЬКОВО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ
ДІТЕЙ ТА УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ В СИСТЕМІ
ОСВІТИ УКРАЇНИ: СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ**

**Івано-Франківськ
«НАІР»
2023**

УДК 373.3/5.015.31:[172.15.355](477)

В 64

*Рекомендовано до друку
Вченою радою Інституту проблем виховання НАПН України
(протокол № 10 від 28.09.2023 р.)*

Рецензенти:

Матвієнко Олена Валеріївна – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри початкової освіти та інноваційної педагогіки Українського державного університету імені Михайла Драгоманова;

Сойчук Руслана Леонідівна – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри педагогіки початкової, інклюзивної та вищої освіти Рівненського державного гуманітарного університету;

Ягоднікова Вікторія Вікторівна – доктор педагогічних наук, професор, проректор з науково-педагогічної та інноваційної діяльності, професор навчально-методичної лабораторії виховання, соціальної та здоров'язбережувальної освіти КЗВО «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради».

В 64 Військово-патріотичне виховання дітей та учнівської молоді в системі освіти України: стратегічні напрями / за ред. І. Д Беха, Р. В. Малиношевського. – Івано-Франківськ: НАІР, 2023. – 32 с.

ISBN 978-617-8011-62-8

У стратегічних напрямках військово-патріотичного виховання дітей та учнівської молоді в системі освіти України розкрито пріоритети військово-патріотичного виховання дітей та молоді в умовах російсько-української війни та в повоєнний час. Висвітлено основні виклики воєнного стану та повоєнного відновлення країни: інституційні, інфраструктурні, соціокультурні й виховні. Наголошується на організаційно-правових засадах сучасного військово-патріотичного виховання дітей та молоді. Вичленено його основні принципи та схарактеризовано методичні засоби. Визначено ключові способи виховання патріотизму дітей та молоді.

УДК 37.015.31:355.01(477)

ISBN 978-617-8011-62-8

© Інститут проблем виховання, 2023
© Авторський колектив, 2023

Авторський колектив:

Бех Іван Дмитрович, директор Інституту проблем виховання НАПН України, доктор психологічних наук, професор, дійсний член (академік) НАПН України.

Журба Катерина Олександрівна, доктор педагогічних наук, професор, завідувач лабораторії національно-патріотичного виховання Інституту проблем виховання НАПН України.

Канішевська Любов Вікторівна, доктор педагогічних наук, професор, заступник директора з науково-експериментальної роботи Інституту проблем виховання НАПН України.

Комаровська Оксана Анатоліївна, доктор педагогічних наук, професор, завідувач лабораторії естетичного виховання та мистецької освіти Інституту проблем виховання НАПН України.

Литовченко Олена Віталіївна, доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник, завідувач лабораторії позашкільної освіти Інституту проблем виховання НАПН України.

Малиношевський Руслан Васильович, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник, заступник директора Інституту проблем виховання НАПН України з наукової роботи.

Морін Олег Леонідович, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник, завідувач науково-організаційного відділу Інституту проблем виховання НАПН України.

Окушко Тетяна Костянтинівна, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник, завідувач лабораторії морального, громадянського та міжкультурного виховання Інституту проблем виховання НАПН України.

Охріменко Зорина Володимирівна, кандидат педагогічних наук, завідувач лабораторії виховання готовності до ринку праці Інституту проблем виховання НАПН України.

Рагозіна Вікторія Валентинівна, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник, провідний науковий співробітник лабораторії національно-патріотичного виховання Інституту проблем виховання НАПН України.

Рейпольська Ольга Дмитрівна, доктор педагогічних наук, професор, завідувач лабораторії дошкільної освіти і виховання – керівник Центру дошкільної освіти та виховання Інституту проблем виховання НАПН України.

Тимчик Микола Валерійович, кандидат педагогічних наук, професор, старший науковий співробітник лабораторії національно-патріотичного виховання Інституту проблем виховання НАПН України.

Толочко Світлана Вікторівна, доктор педагогічних наук, професор, головний науковий співробітник лабораторії позашкільної освіти Інституту проблем виховання НАПН України.

Харченко Наталія Вікторівна, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник, старший науковий співробітник лабораторії морального, громадянського та міжкультурного виховання Інституту проблем

виховання НАПН України.

За загальною редакцією Беха Івана Дмитровича, доктора психологічних наук, професора, дійсного члена (академіка) НАПН України, директора Інституту проблем виховання НАПН України, **Малиношевського Руслана Васильовича,** кандидата педагогічних наук, старшого наукового співробітника, заступника директора Інституту проблем виховання НАПН України з наукової роботи.

ЗМІСТ

	Передмова	6
I.	Пріоритети військово-патріотичного виховання дітей та молоді	7
	1.1. Виклики воєнного стану та повоєнного відновлення.....	7
	1.2. Мета, завдання й організаційно-правові засади військово-патріотичного виховання дітей та молоді.....	8
	1.3. Методологічні підходи і принципи військово-патріотичного виховання дітей та молоді.....	9
	1.4. Почуття патріотизму як мотиваційна основа військово-патріотичного виховання.....	11
II.	Стратегічні напрями і тактичні завдання військово-патріотичного виховання дітей та молоді	12
	2.1. Патріотичне виховання дітей-дошкільників з елементами військово-патріотичного спрямування.....	12
	2.2. Патріотичне виховання молодших школярів з елементами військово-патріотичного спрямування.....	14
	2.3. Військово-патріотичне виховання учнів основної школи.....	15
	2.4. Військово-патріотичне виховання старшокласників.....	16
	2.5. Військово-патріотичне виховання дітей та молоді в закладах професійної (професійно-технічної) та фахової передвищої освіти	19
	2.6. Військово-патріотичне виховання в закладах вищої освіти.....	20
	2.7. Військово-патріотичне виховання дітей та молоді в інститутах громадянського суспільства.....	21
	2.8. Військово-патріотичне виховання дітей та молоді у закладах позашкільної освіти.....	24
	2.9. Військово-патріотичне виховання дітей та молоді засобами мистецької освіти.....	25
III.	Організаційно-управлінські шляхи реалізації військово-патріотичного виховання дітей та молоді	26
	3.1. Військово-патріотичне виховання в діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування.....	26
	3.2. Цифровізація військово-патріотичного виховання.....	28
	3.3. Науково-методичний супровід військово-патріотичного виховання в системі освіти.....	29
IV.	Очікувані результати	30
V.	Ризики	30

Передмова

Подальший розвиток української держави, зміцнення її суверенітету й збереження цілісності, захист від збройної й інформаційної агресії з боку російської федерації зумовлюють необхідність суттєвого посилення і модернізації військово-патріотичного виховання дітей та молоді, підвищення його результативності. Саме із цією метою розроблено стратегічні напрями військово-патріотичного виховання дітей та молоді в системі освіти України.

Актуальність розроблення означених стратегічних напрямів зумовлюється недостатнім рівнем сучасного стану військово-патріотичного виховання дітей та молоді: спостерігається порушення цілісності й наступності в організації патріотичного і військово-патріотичного виховання, різновекторність виховних впливів і неузгодженість дій різних суб'єктів виховання (закладів освіти, сім'ї, дитячих і молодіжних об'єднань, культури та спорту) щодо створення сприятливого середовища для військово-патріотичного виховання дітей та молоді; не досить дієвий методичний рівень військово-патріотичного виховання.

У низці державних документів: Законах України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» (2022), «Про основи національного спротиву» (2022), Стратегії воєнної безпеки України (затвердженій Указом Президента України від 25 березня 2021 р. № 121), концепціях і програмах, зміст яких спрямований на організацію в країні національного спротиву для відсічі збройній агресії російської федерації проти України, зазначено потребу підвищення рівня обороноздатності держави, згуртування суспільства, військово-патріотичного виховання громадян, надання обороні України всенародного характеру й готовності населення до захисту держави.

Означені стратегічні напрями є інструментом ефективного використання освітніх ресурсів задля підвищення рівня військово-патріотичної вихованості дітей та молоді в умовах збройної й інформаційної агресії російської федерації; підвищення рівня готовності молоді до служби в Збройних Силах України, Національній гвардії України, інших військових формуваннях і захисту України; забезпечення дітей та молоді від наслідків бойових дій і ворожого пропагандистського впливу.

I. Пріоритети військово-патріотичного виховання дітей та молоді

1.1. Виклики воєнного стану та повоєнного відновлення

Період воєнного стану та повоєнного відновлення країни містить низку коротко- і середньострокових викликів інституційного, інфраструктурного, соціокультурного й виховного характеру.

Інституційні виклики вимагають забезпечення спроможності органів державної влади і місцевого самоврядування й системи освіти формувати та реалізовувати політики, спрямовані на подолання наслідків російсько-української війни в умовах обмеженості наявних ресурсів, включно з фінансовими й людськими. Ключовими завданнями, які визначають зміст і логіку інституційних політик, є: реалізація оборонних завдань і необхідність захисту цивільного населення; розбудова безпекової інфраструктури та створення освітніх просторів нового покоління; формування в дітей та молоді оборонної свідомості й набуття компетентностей у сфері безпеки.

Інфраструктурні виклики зумовлені тим, що воєнна агресія росії проти України спричинила найбільшу із часів Другої світової війни гуманітарну кризу в Європі, змусивши мільйони українців стати внутрішньо переміщеними особами або біженцями. Такі фундаментальні міграційні процеси містять загрозу для національної безпеки.

Соціокультурні виклики, зумовлені відсутністю можливості підтримувати усталений рівень якості життя, утратою доступу до житла й медичних закладів, неможливістю повною мірою задовольнити базові потреби, є потенційними факторами виникнення непорозумінь на місцевому й регіональному рівнях. Зі свого боку перебування мільйонів біженців у країнах Європи не лише веде до зниження обороноздатності країни в середньостроковій перспективі, а й негативно позначається на економічному розвитку. Це потребує провадження цілісної державної політики, спрямованої на соціальну підтримку й реалізацію гуманітарних потреб, зокрема освітніх, внутрішньо переміщених осіб. Стратегічним завданням є стимулювання українських біженців повертатися додому, створення цифрових освітніх платформ для охоплення національною системою освіти дітей та молоді із сімей біженців, здійснення національно-патріотичного й військово-патріотичного виховання.

Істотним викликом є питання, пов'язані з формуванням і реалізацією державної культурної політики, спрямованої на дерусифікацію як процес позбавлення від наслідків колоніального минулого. Процеси позбуття постколоніальних маркерів і символів повинні посилюватися з обов'язковим акцентом на увічненні героїв боротьби за незалежність України та сучасних героїв російсько-української війни. Подальшого посилення потребує відновлення історичної пам'яті українського народу. Однією з проблем у сфері дерусифікації є те, що протягом значного періоду територіально Україна належала до різних імперій і наддержавних утворень зі специфічним для них культурними просторами. Це привело до культурного взаємопроникнення в межах історичних процесів, що із часом ускладнило пошук справжньої автентичності. Таким чином, на рівні освіти та культури необхідне інтенсивне переосмислення власного історичного досвіду, реміфологізація знакових для української культури історичних постатей та їхнього значення для процесів державотворення, реінтерпретація культурної спадщини.

Виховні виклики безпосередньо пов'язані з реаліями й особливостями російської воєнної агресії, її спрямованістю і на цивільне населення, намаганням супротивника мілітаризувати та радикалізувати українську молодь на тимчасово окупованих територіях. З огляду на терористичні дії російських агресорів щодо цивільного населення, провокування екоцидів і техногенних катастроф, масштабне мінування території України окремим виховним завданням є формування в дітей та молоді на всіх рівнях освіти необхідних компетенцій у сфері безпеки, ефективних моделей поведінки в умовах інтенсивних бойових дій, алгоритмів поводження в умовах надзвичайних ситуацій, бойових дій на деокупованих територіях.

Тому надзвичайно актуальним у сучасних умовах є створення стратегічних напрямів військово-патріотичного виховання дітей та молоді в системі освіти України як адекватної відповіді російській загрозі.

1.2. Мета, завдання й організаційно-правові засади військово-патріотичного виховання дітей та молоді

Метою стратегічних напрямів є створення системи військово-патріотичного виховання дітей та молоді шляхом ефективного використання науково-методичних здобутків сучасної педагогіки, теорії та методики виховання, національних виховних традицій.

Метою військово-патріотичного виховання дітей та молоді є виховання почуття безкорисливої любові до українського народу, держави, формування оборонної свідомості, готовності до національного спротиву, мотивування до набуття необхідних компетентностей у сфері безпеки й оборони шляхом цілеспрямованої діяльності закладів освіти, громадських об'єднань, сім'ї, органів державної влади і місцевого самоврядування і силових структур.

Готовність до захисту України – це ціннісно-мотиваційна, свідомо й операційно-практична готовність особистості до військово-патріотичної діяльності.

Формування оборонної свідомості як провідного в структурі особистості неможливе без становлення національної культурно-духовної ідентичності, збереження та захисту духовних і моральних цінностей українського народу, його суверенітету й територіальної цілісності України.

На сучасному етапі сформована правова основа для системи військово-патріотичного виховання, а саме:

– Закон України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» (у редакції від 13.12.2022 р.). Зокрема цим правовим документом на законодавчому рівні сформовано поняття «військово-патріотичне виховання» й «оборонна свідомість», визначено сферу повноважень і відповідальності центральних органів державної влади в цьому процесі. Цим же законом визначено основні напрями здійснення військово-патріотичного виховання, якими є:

- 1) формування оборонної свідомості;
- 2) популяризація військової служби;
- 3) залучення громадян до сприяння безпеці й обороні України;
- 4) розвиток військово-прикладного і службово-прикладного спорту, технічної творчості й інновацій;

5) широке залучення школярів до загальнодержавних, регіональних і місцевих заходів військово-патріотичного виховання;

6) обов'язкове викладання предмета «Захист України» під час здобуття профільної середньої освіти;

7) підготовка кваліфікованого кадрового потенціалу із числа ветеранів війни, осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною, учасників Революції Гідності з подальшим їхнім залученням до організації та здійснення освітньої діяльності з початкової військової підготовки, реалізації програм, проєктів і заходів військово-патріотичного виховання;

8) залучення ветеранів війни, осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною, учасників Революції Гідності до організації та здійснення програм, проєктів і заходів військово-патріотичного виховання;

– *Закон України «Про основи національного спротиву»* (у редакції від 31 березня 2023 р.) – легалізує правові та організаційні засади національного спротиву, визначає основи його підготовки та ведення; регламентує завдання і повноваження сил безпеки та сил оборони, а також інших суб'єктів, що стосуються підготовки й ведення національного спротиву; визначає основи побудови руху опору та готовності громадян України до національного спротиву;

– *Стратегія воєнної безпеки України* (затверджена указом Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України «Про Стратегію воєнної безпеки України»» від 25 березня 2021 р. № 121) – доктринальний документ, який: визначає концепт усеохоплюючої оборони України для забезпечення суверенітету і територіальної цілісності держави відповідно до Конституції України та в межах державного кордону України; сприяє інтеграції України в євроатлантичний безпековий простір та набуттю членства в НАТО; окреслює пріоритети й завдання реалізації державної політики у воєнній сфері, сфері оборони і військового будівництва; установлює засади трансформації сил оборони;

– *Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти України* (наказ Міністерства освіти і науки України від 6 червня 2022 № 527), яка акцентує, що військово-патріотичне виховання має формувати в підростаючого покоління готовність до захисту України; розвиток бажання здобувати військові професії, проходити службу у Збройних Силах України як особливому виді державної служби. Його зміст визначається національними інтересами України та покликаний забезпечити активну участь громадян у збереженні її безпеки від зовнішньої загрози. Системна організація військово-патріотичного виховання має бути спрямована на формування психологічної, фізичної й морально-духовної готовності до служби в Збройних Силах України, оволодіння початковою військовою підготовкою, військовими професіями).

1.3. Методологічні підходи і принципи військово-патріотичного виховання дітей та молоді

Досягнення цілей військово-патріотичного виховання дітей та молоді вимагає сучасних наукових підходів: системного, аксіологічного, особистісно зорієнтованого, діяльнісного, компетентнісного.

Системний підхід забезпечує цілісність та інтегрованість освітнього й виховного процесів, виховних впливів і саморозвитку особистості впродовж

життя; дозволяє узгоджено об'єднати фахові зусилля всіх суб'єктів військово-патріотичного виховання.

Аксіологічний підхід спрямований на формування в дітей та молоді почуття патріотизму як любові до України, народу й державності. У сходженні зростаючої особистості до цього почуття вона повинна набути таких цінностей, як вірність, альтруїзм, справедливість, жертвність тощо.

Особистісно зорієнтований підхід передбачає врахування інтересів дітей та молоді, їхніх вікових особливостей, здібностей, можливостей, прав. Через ланцюжок «людина – народ – нація – держава» відкривається можливість реалізації перспективної й демократичної моделі військово-патріотичного виховання, забезпечення орієнтованості на престиж захисника України, військовослужбовця.

Діяльнісний підхід сприяє формуванню освітньої, фізичної, психологічної, соціальної, морально-духовної готовності молоді до військової служби та захисту України; залучення до активної військово-патріотичної діяльності, де апробуються на практиці патріотичні цінності.

Компетентнісний підхід забезпечує використання отриманих знань у вирішенні конкретних практичних завдань, які стосуються захисту, виживання в надзвичайних ситуаціях, надання домедичної допомоги, життєстійкості в мирний і воєнний час. Означений підхід дає змогу виробити в дітей та молоді певний досвід, що дозволяє вміло діяти в нестандартних ситуаціях.

Основними принципами сучасного військово-патріотичного виховання є:

– принцип дерусифікації як активно-діяльнісне заперечення російської україноненависницької ворожої ідеології, культурно-мовленневої експансії, національної асиміляції, потуг знищення національного генофонду й державності, що гранично втілюється в гібридній війні. Натомість передбачається культивування в молодого покоління україноцентованого способу світоставлення, мислення й діяння як готовності до захисту України;

– принцип національної спрямованості, який утверджує повагу до державних символів України, виховання любові до рідної землі, Батьківщини, українського народу, шанобливе ставлення до його культури;

– збереження національної ідентичності, готовність до захисту України, її державного устрою;

– принцип гуманізації виховного процесу, що передбачає військово-патріотичне виховання на основі духовно-моральних цінностей, зосередженість на зростаючій особистості як вищій цінності, урахування її вікових та індивідуальних особливостей і здібностей;

– принцип консолідації, який спрямований на національне згуртування заради перемоги над супротивником, зміцнення спільного супротиву ворожим впливам;

– принцип конструктивного лідерства як втілення активної громадянської позиції, ініціативності, цілеспрямованості, наполегливості у вирішенні завдань, зацікавленості в досягненні результатів, як здатність брати на себе відповідальність та згуртовувати інших до спільної діяльності;

– принцип неперервності й наступності, що забезпечує постійну передачу з покоління в покоління досвіду засвоєння національних цінностей, які є підґрунтям військово-патріотичного виховання й розвитку зростаючої особистості;

– принцип інтегрованості, який визначає комплексний характер військово-патріотичного виховання дітей та молоді, реалізується через міжпредметні зв'язки курсів «Захист України», «Фізична культура», «Історія України», «Природничі науки»;

– принцип культуровідповідності, за яким військово-патріотичне виховання дітей та молоді здійснюється з опорою на культуру, історію й мову українського народу й одночасно є складовою їхнього культурного становлення;

– принцип педагогічної компетентності, що полягає в доцільному використанні педагогічних форм, методів, доборі відповідного змісту в процесі військово-патріотичного виховання;

– принцип особистісної рефлексії як прояву самодостатності, критичності й самокритичності;

– принцип виховного оптимізму, що визначається вірою в сили й здібності дітей та молоді, їхні здатності досягати високих результатів;

– принцип соціальної гармонії як узгодження змісту й методів військово-патріотичного виховання з реальними соціально-економічними умовами, воєнною ситуацією в Україні, у якій розгортається освітньо-виховний процес.

1.4. Почуття патріотизму як мотиваційна основа військово-патріотичного виховання

До ключових способів виховання патріотизму необхідно віднести:

1. Духовну ідентифікацію. Зростаюча особистість, долучаючись до свого народу як в історичному плані, так і до його сьогодення, має не тільки звіряти свої цінності, а й переймати ті, що притаманні йому і на які він опирається у своїй високозначущій діяльності й боротьбі.

2. Історичну постать чи її сучасника. Для особистості, що лише зростає у своєму патріотичному спрямуванні, суттєве значення має певна людина, яка за своєю духовною потужністю значно її перевищує. Такою людиною може бути історична постать чи її сучасник. Змістом уподібнення має виступити патріотична дія зростаючої особистості й патріотичні дії означених постатей. Пройшовши етап духовної ідентифікації, особистість, що патріотично зростає, здатна здійснити власну об'єктивну самооцінку.

3. Долучення зростаючої особистості до спільних патріотично орієнтованих справ зі своїми ровесниками. У результаті цього в них виникатиме колективне переживання глибокої міри участі в людських прагненнях та їхній реалізації.

4. У вихованні патріотизму важливим є не тільки його ситуативний прояв, а й постійне життя особистості в ньому, що і становить найбільший сенс. Для цього необхідно практикувати духовну рефлексію, за якої особистість здатна здійснювати критичну роботу щодо власних спонукань і вчинків, формулювати індивідуальну патріотичну траєкторію.

З огляду на викладене зростаючу особистість важливо виховувати як творця продуктивних справ, відповідних її віковим можливостям. Її індивідуальний життєвий досвід і повинен бути наповнений такими діями, що знайшли схвалення дорослих і ровесників. Відтак цей досвід виступить рушійною силою і для справ військово-патріотичних. Тут важливим має бути сам факт успішного завершення таких справ, що позитивно підтримуватиме

самооцінку зростаючої особистості і в такий спосіб стимулюватиме її до подальшої активності в цьому напрямі.

Доцільна самостійність – суттєва умова розвитку зростаючої особистості, особливо коли йдеться про ціннісну мотивацію її життєдіяльності. Тому не слід оточенню некоректно втручатися в означений процес. У цьому випадку виникатиме явище відчуження вихованця від близького, а далі й більш широкого людського довкілля. Це складатиме небезпеку для подальшого патріотичного супроводу її військово орієнтованих справ.

Внутрішній ціннісний потенціал військово-патріотичного діяння зростаючої особистості набуває значної стійкості, коли вона виступає в соціальній ролі вчителя стосовно свого ровесника. У цьому обопільно важливому й корисному процесі відшліфовуються операційні складові способу військово-патріотичної дії як на етапі його зачину, так і на самому перебігові та результаті. Таким чином почуття «Ми – діємо» стає переважаючим у внутрішньому світі вихованців.

Виховання впевненості у своєму військово-патріотичному діянні має бути важливим ціннісним чинником для зростаючої особистості. Ми не повинні бачити розчарування в її очах, коли це стосується відповідальних намірів, які знаходять суспільне схвалення. Тож кожна зростаюча особистість має навчитися чути дійсну правду щодо будь-якого фрагменту свого вчинкового життя, зберігаючи при цьому власну самобутність.

Необхідно сповна використовувати соціальні медіа, програмні матеріали з кібербезпеки, які дають можливість зростаючій особистості заявляти про себе як творця військово-патріотичних справ. Якраз в онлайн-контактах виникає груповий ціннісний ефект та формується вагома суспільна позиція «ми готові до дії» як норма суспільно значущого життя.

II. Стратегічні напрями і тактичні завдання військово-патріотичного виховання дітей та молоді

2.1. Патріотичне виховання дітей-дошкільників з елементами військово-патріотичного спрямування

Мета патріотичного виховання дітей дошкільного віку полягає в тому, щоб, урахувавши вікові можливості та особливості життєсвіту, виховувати в дитини-дошкільника готовність до національно-патріотичної діяльності з елементами військового спрямування, яка набуває високої затребуваності в умовах російсько-української війни.

Організація патріотичного виховання має здійснюватися з урахуванням принципу інтеграції таких освітніх напрямів, як «Особистість дитини», «Дитина в природному довкіллі», «Гра дитини», «Дитина в соціумі», «Мовлення дитини», «Дитина у світі мистецтва». Інтегрований підхід дозволить розвивати в єдності пізнавальну, емоційну і практичну сфери особистості дитини. Почуття патріотизму формуються на основі інтересу дітей до власного оточення. Дорослі впливають на дитину вчинками, поглядами й моделлю поведінки, адже в дошкільному віці дитина спершу фіксує емоційне ставлення, а вже потім засвоює певні знання.

Завданнями, на яких має ґрунтуватися патріотичне виховання дітей дошкільного віку, є:

– розкрити патріотизм через духовні здатності як його підґрунтя (милосердя, піклування про інших) – саме це налаштовує дитину на більш-менш несуперечливе оволодіння й цінністю патріотизму;

– організувати перехід дитини від розуміння почуття патріотизму до патріотичних вчинків;

– культивувати в дитини Я-доброцентроване, спрямоване на добродійну діяльність і постійне блокування Я-егоцентричне (зверхність, гордість тощо);

– допомагати дитині пізнавати свою сім'ю, батьків, рід, історію роду – учити шанувати своїх предків, дати поняття про обереги української родини (батьківське і материнське благословення, рушник, вишиванка);

– ознайомлювати з історією рідного міста (села), символікою, історичними пам'ятками, легендами про рідний край, професіями людей, які живуть у місті (селі); формувати уявлення про те, що Україна має давню історію (військо, рукописні книги, храми, ремесла, культуру, національний одяг, національну символіку, визначних діячів, гетьманів);

– формувати усвідомлене ставлення дітей до свят, українських традицій, залучати їх до безпосередньої участі у святах;

– знайомити дітей з українським національним одягом, порівнювати особливості національних костюмів за регіонами, розповідати, що одяг є буденний і святковий; давати знання про роль оберегів у національному одязі українців;

– учити дітей грати в нескладні рухливі ігри з текстом, діалогом та ігри, що ознайомлюють дітей із трудовими процесами, зі звичаями українського народу;

– продовжувати ознайомлювати з основними видами українського народного мистецтва: скульптурою (виробами з каменю, глини, тіста), керамікою (гончарством, кахлярством, іграшками), різьбою по дереву (пласкою, барельєфною, повною), ткацтвом, килимарством, вишивкою, декоративною пластикою (писанкарством, стінним розписом, народним станковим живописом); виховувати повагу до людей творчої праці;

– практикувати участь дітей в акціях, які мають цінність патріотичного діяння для інших і себе (мій малюнок, поробка принесла користь нашим захисникам і захисницям, але я сам заслуговую на повагу і схвалення оточення);

– виховувати повагу до героїв України минулого й сучасності, які її боронили, відстоювали суверенітет, захищали мирне життя;

– створювати цифрові платформи з освіти дітей раннього та дошкільного віку для охоплення національною системою освіти дітей із сімей біженців, що проживають за кордоном, здійснення національно-патріотичного виховання;

– формувати компетентності у сфері безпеки та способів безпечного поведіння в умовах надзвичайних ситуацій, бойових дій, невідомих російських атак на цивільну інфраструктуру й цивільне населення, мінної небезпеки на деокупованих територіях (дітей необхідно навчати обачності, уміння орієнтування і швидкої реакції в екстремальних ситуаціях через розповіді, відеофільми про наслідки небезпек, які з'явилися із часу вторгнення росії в Україну);

– практикувати спільну патріотично мотивовану й військово результативну справу, метою якої виявляється збір кришечок на протези для повернення поранених бійців до мирного життя, їхнє морально-психологічне підтримання за допомогою життєрадісних малюнків та «листів»;

– здійснювати науково-методичний супровід виховання дітей дошкільного віку в сім'ї, здійснюючи педагогізацію родинних виховних впливів у контексті формування української національної ідентичності;

– спілкуватися з дітьми в родинному колі доцільно про Україну (цінність сімейних бесід і розмов саме в тому, що вони відбуваються найчастіше в безпосередній і довірливій атмосфері, а розумне й тепле слово батька або матері, дідуся чи бабусі про Україну глибоко входить у свідомість та серце дитини);

– розповідати про патріотичні справи батьків (бесіди-спогади про патріотичні справи батьків, розмірковування над минулим України є водночас і уроками мужності для дітей, і передачею естафети від покоління до покоління);

– залучати дітей до творів українського мистецтва (після прочитання патріотичної літератури, розгляду репродукцій, мультиплікаційних фільмів, прослуховування музики, пісень, перегляду танців, вистав патріотичної тематики діти не залишаться байдужими).

2.2. Патріотичне виховання молодших школярів з елементами військово-патріотичного спрямування

Ураховуючи вікові можливості й особливості першого рівня загальної середньої освіти, виховувати в молодших школярів готовність до захисту України як їхню ціннісно-мотиваційну й усвідомлену операційно-практичну придатність до військово-патріотичної діяльності.

Відповідно до означеної мети передбачаються такі завдання:

– формувати компетентності у сфері безпеки й моделі безпечної поведінки в умовах надзвичайних ситуацій, бойових дій на деокупованих територіях;

– збагачувати учнів знаннями про найвищі цінності – справедливості, національної самобутності, вірності, альтруїзму, соборності, притаманні патріоту України;

– ознайомлювати молодших школярів з державними і національними символами України, сприяти усвідомленню учнями їхньої цінності й поваги до них, виховувати правову культуру учнів;

– актуалізувати ситуації емоційного переживання учнями своєї приналежності до країни, мови, історії, традицій і власної дотичності до національних цінностей та їхнього примноження шляхом взаємодії з однолітками й дорослими під час відзначення державних свят, подій державного значення в доступних і відповідних молодшому шкільному віку формах (розваг, ігор, екскурсій, інсценізацій, театралізацій);

– інтегрувати ціннісно-змістову складову патріотизму в зміст навчальних предметів та інтегрованих курсів у початковій школі (формування ключових і предметних компетентностей на підґрунті вивчення літературних і мистецьких творів патріотичної тематики, ознайомлення з краєзнавчими, історичними тощо матеріалами в контексті патріотичної тематики і змісту);

- проводити уроки мужності, акції пам'яті, присвячені видатним історичним датам і постатям;
- проводити тренінги з використанням цифрових дидактичних засобів для формування безпечної поведінки в умовах воєнного стану; опанування правил поведіння на деокупованих територіях і місцях, де відбувалися інтенсивні бойові дії; моделювання способів дій у надзвичайних умовах;
- формувати навички цифрової безпеки шляхом ознайомлення учнів і їхніх батьків із цифровим матеріалом (освітні серіали й мультфільми, освітні симулятори, онлайн-ігри, аудіонастанови), що рекомендований Міністерством освіти і науки України, Міністерством цифрової трансформації України;
- проводити спортивно-патріотичні заходи для культивування цінності здорового способу життя, формування здорової нації як стратегічного набутку української держави у її відбудові в повоєнний період;
- організовувати з молодшими школярами доступні їхньому віку форми виховної роботи військово-патріотичної спрямованості: бесіди за літературними творами та перегляд театральних вистав відповідної тематики, розповіді про події героїчного минулого й сучасного в Україні, реальні чи віртуальні екскурсії в історичні музеї України, меморіальні комплекси й місця бойової слави, патріотичні квести й ігри, зустрічі з ветеранами АТО/ООС і російсько-української війни 2022-2023 рр., патріотичні флешмоби, портфоліо родинних реліквій, виконання патріотичних пісень, майстер-класи з виготовлення оберегів і сувенірів для воїнів Збройних Сил України, гуртки військово-патріотичного спрямування;
- створити банк інтерактивних форм патріотичного виховання молодших школярів для поширення успішного досвіду виховної роботи з учнями в початковій школі;
- залучати молодших школярів до благодійних ініціатив, спрямованих на реалізацію потреб громади, допомогу Збройним Силам України, переселенцям, сім'ям загиблих у російсько-українській війні 2022-2023 рр.

2.3. Військово-патріотичне виховання учнів основної школи

Ураховуючи вікові можливості й особливості підлітків, виховати в них готовність до захисту України як ціннісно-мотиваційну й свідому операційно-практичну придатність до військово-патріотичної діяльності, особливо в умовах російсько-української війни.

Відповідно до означеної мети передбачається комплекс завдань:

- проводити тренінги з патріотичного виховання, які спрямовані формувати в учнів базові складові патріотизму: любов до України, суспільно значущу цілеспрямованість, духовно-моральну стійкість, почуття власної гідності;
- організовувати на уроках української мови та літератури круглі столи за тематикою: «Герої поруч», «Молодь знає патріотів України» тощо; проводити в рамках предмета «Історія України» історично-пошукові роботи з історії українського війська та героїчної боротьби українців за свободу й незалежність у різні історичні періоди;
- запровадити для учнів/учениць 8-9 класів факультативні заняття з предмету «Захисту України» для набуття основ домедичної допомоги;

алгоритмів дій у надзвичайних ситуаціях, занять з тактичної та вогневої підготовки;

- проводити тренінги у сфері особистої безпеки й цивільного захисту для формування моделей безпечної поведінки в умовах надзвичайних ситуацій, бойових дій, на деокупованих територіях;

- формувати на уроках інформатики знання й уміння з робототехніки та підтримувати участь учнів основної школи в STEM-фестивалях з робототехніки (STEM-challenge, ROBOfirst), що мотивуватиме їх до проєктування безпілотників та набуття навичок користуватися ними, створювати власне програмне забезпечення для робототехніки;

- упровадити додаткові програми з кібербезпеки й медіаосвіти для формування знань про інформаційну безпеку та захист інформації, взаємодію в цифровому просторі;

- систематично долучати учнів до творчих ігор-квестів, які передбачають формування спрямованості на поведінку військово-патріотичного змісту; бажання проявляти себе у сфері безпосередньої військово-прикладної підготовки;

- практикувати проведення зустрічей учнів основної школи з ветеранами російсько-української війни та АТО/ООС, борцями за незалежність України, волонтерами;

- залучати учнів до волонтерських проєктів та благодійних ініціатив, спрямованих на підтримання Збройних Сил України;

- сприяти фізичній підготовці учнів основної школи та утвердження їхнього здорового способу життя з урахуванням принципів військово-патріотичного виховання;

- організувати та проводити військово-спортивні ігри, які мають необхідний виховний потенціал для військово-патріотичного виховання учнів;

- здійснювати змагання з військово-прикладної, тактико-технічної, фізичної підготовки в процесі занять фізичною культурою, діяльності шкільних патріотичних гуртків.

2.4. Військово-патріотичне виховання старшокласників

Ураховуючи вікові можливості й особливості старшокласників, виховувати в них готовність до захисту України в умовах російсько-української війни як ціннісно-мотиваційну й свідому операційно-практичну придатність до військово-патріотичної діяльності.

Відповідно до означеної мети слід передбачити таке:

- під час розроблення державного стандарту профільної середньої освіти предмет «Захист України» визначити як обов'язковий, спрямований на формування в здобувачів освіти оборонної свідомості та поглиблення компетентностей у сфері безпеки життєдіяльності, здійснення початкової військової освіти;

- забезпечити фахове викладання предмета «Захист України» в системі загальної середньої освіти. У доборі вчителів предмету «Захист України» надавати перевагу мотивованим ветеранам АТО/ООС та російсько-української війни, які бажають та мають здібності займатися військово-патріотичним вихованням, що дозволить підвищити ефективність військово-патріотичного

виховання й військової підготовки учнів старших класів закладів загальної середньої освіти;

– сприяти створенню комунальних міжшкільних ресурсних центрів військово-патріотичного виховання, що забезпечують викладання предмета «Захист України»;

– забезпечити закріплення знань, умінь і навичок учнів з навчального предмета «Захист України», зокрема проводити в другому півріччі 11 класу семиденні навчально-польові збори та навчально-тренувальні заняття з посиленою тактичною й вогневою підготовкою на базі військових частин, центрів комплектування та соціальних, лікувально-оздоровчих установ, базових закладів освіти з урахуванням досвіду національного спротиву в російсько-українській війні;

– забезпечити належне утримання та розвиток матеріально-технічної бази закладів загальної середньої освіти з навчального предмета «Захист України». Передбачити необхідне фінансування в кошторисах видатків на: проведення капітальних і поточних ремонтів навчальних кабінетів предмета «Захист України», приміщень стрілецьких тирів; придбання комп'ютерного і мультимедійного обладнання; закупівлю спорядження (гвинтівок, медичних аптечок, каріматів), інструментів і пристосування (турнікетів), навчально-наочних друкованих засобів (тематичних стендів, плакатів відповідно до тем навчальної програми);

– проводити цикл тренінгів як доповнювальний модуль до предмета «Захист України» з формування в старшокласників необхідних компетентностей у сфері безпеки і оборони, залучати військових, працівників ДСНС, фахівців у сфері безпеки, практичних психологів;

– посилити міжпредметні зв'язки предмета «Захист України»;

– використовувати рівною мірою можливості навчальних курсів як гуманітарного, так і природничого циклів з метою військово-патріотичної вихованості учнів. Ключовим фактором процесу навчання має стати надання знанням суспільно значущої цінності (заради яких важливих військово-патріотичних цілей я їх використовуватиму), що передбачає громадянську позицію учня щодо навчального змісту, яким він оволодіває;

– виховувати любов до України. Проводити години-роздуми «Не забудемо Бучу, Ірпінь, Гостомель, Маріуполь, Херсон, Ізюм ...», «Вони живуть і житимуть навіки в серцях», «Ми є народ, якого не здолати»; уроки мужності й пам'яті «Уклін живим, загиблим – слава!», «Земляки – герої України», «Герої сучасності серед нас: нинішні захисники України»; диспути «Патріотизм – мода чи відданість нації», «Як проявляється справжній патріотизм», «Мій ідеал громадянина-патріота України»;

– організувати патріотичні вебквести «Україна – країна нескорених», «Вони для нас виборюють життя»; ігри-квести «Ми – українці: честь і слава незламних», «Горде ім'я – українець»; флешакції «Майдан у серці українців», «Герої не вмирають»; конкурси, фестивалі з відзначення Дня української писемності та мови тощо;

– залучати старшокласників до проектної діяльності патріотичного спрямування шляхом створення й участі у творчих проектах «Я – патріот України», «Вірю в майбутнє твоє, Україно»; «Моя країна – Україна», «Герої поруч нас», дослідницьких «Україна – країна нескорених», «Україна на планеті Земля», інформаційних «Герої російсько-української війни»; практико

зорієнтованих «ЗСУ потребують твоєї підтримки», «Запали свічку пам'яті» тощо;

– актуалізувати вивчення старшокласниками героїки українського народу. Провести тематичні заходи, присвячені героїчним подвигам українських воїнів, боротьбі за територіальну цілісність і незалежність України: до Дня пам'яті Героїв Крут, Дня Героїв Небесної Сотні, Дня пам'яті загиблих захисників України, Дня українського добровольця, Дня захисника України, Дня Гідності і Свободи;

– провести цикл інтерактивних лекцій і майстер-класів за участі ветеранів АТО/ООС, російсько-української війни й лідерів суспільної думки з метою підтримання та популяризації української національної культури;

– заохочувати створення патріотичних об'єднань і національно-патріотичних клубів у закладах загальної середньої освіти, де старшокласники можуть активно займатися патріотичною діяльністю, планувати та проводити заходи з підтримання української ідеї, ініціювати й реалізовувати волонтерські ініціативи;

– організовувати тематичні диспути, дискусії конкурси, флешмоби, акції, фестивалі патріотичного спрямування й спільні проєкти з учнями з інших регіонів України для обміну думками, ідеями та сприяння національному єднанню;

– оптимізувати використання національних традицій з урахуванням сучасного світового й вітчизняного педагогічного досвіду та здобутків психолого-педагогічної науки з військово-патріотичного виховання;

– упроваджувати в освітній процес ефективні методи військово-патріотичного виховання, спрямовані на: формування в старшокласників патріотичної свідомості, особистого досвіду й компетентної поведінки в надзвичайних ситуаціях, готовності до Захисту України шляхом оволодіння базовими військовими вміннями;

– узгодити форми військово-патріотичного виховання учнів старших класів відповідно до рівня їхньої військово-патріотичної вихованості;

– залучати старшокласників до позакласної та позашкільної роботи для набуття додаткових практичних умінь і навичок у сфері безпеки і оборони, удосконалення фізичної підготовки;

– сприяти підвищенню престижу військової служби, військової професійної орієнтації;

– активізувати практику волонтерської роботи (акції «Спільними зусиллями»; безстрокових акцій «Ми разом», спрямованих на допомогу пораненим військовим; благодійної акції «З вірою в серці», спрямованої на підтримання захисників нашої країни, їхніх дітей та родин, медичних працівників і волонтерів, які працюють у зоні ООС; створення сучасної традиції вдячності українським воїнам «Завдяки тобі»);

– проводити на рівні закладу загальної середньої освіти військово-патріотичні ігри, які допомагають старшокласникам відчувати атмосферу військової служби, розвивають командний дух та сприяють формуванню лідерських якостей, компетенцій у сфері безпеки і оборони, зустрічі з воїнами-ветеранами АТО/ООС, російсько-української війни «У родинному колі»;

– посилити участь старшокласників у Всеукраїнській військово-патріотичній грі «Сокіл» («Джура»), Всеукраїнському (Міжнародному) зборі-змаганні юних рятувальників «Школа безпеки»; Міжнародній історико-

патріотичній, військово-спортивній грі «Checkpoint», Всеукраїнському фізкультурно-патріотичному фестивалі школярів України «Козацький гарт»; Всеукраїнській грі-випробуванні «Котигорошко»; Всеукраїнській дитячій спортивній грі «Старти надій»; військово-спортивних змаганнях «Нумо, хлопці-козаки»; Військовому семиборстві; Національній дитячо-юнацькій військово-патріотичній грі «Хортинг-Патріот».

2.5. Військово-патріотичне виховання дітей та молоді в закладах професійної (професійно-технічної) та фахової передвищої освіти.

Ураховуючи вікові можливості й особливості здобувачів освіти закладів професійної (професійно-технічної) та фахової передвищої освіти, виховувати готовність до захисту України в умовах російсько-української війни та повоєнний час як їхню ціннісно-мотиваційну й усвідомлену операційно-практичну здатність до військово-патріотичної діяльності.

Відповідно до означеної мети передбачаються такі завдання:

- зміцнювати в здобувачів освіти закладів професійної (професійно-технічної) та фахової передвищої освіти усвідомлення цінності й дієвої пошани до Конституції, державного прапора, гімну, герба, Законів України тощо;

- сприяти формуванню в здобувачів освіти закладів професійної (професійно-технічної) та фахової передвищої освіти національної ідентичності й патріотичної свідомості, посилювати в них інтерес до культури та історії України, багатівікової боротьби українського народу за незалежність, поваги до героїчних учинків українських воїнів-захисників України;

- удосконалити фахове викладання в закладах професійної (професійно-технічної) та фахової передвищої освіти предмету «Захист України», підсилити його практичну орієнтацію на набуття компетентностей у сфері безпеки та оборони, у формуванні готовності до національного спротиву, мотивуванні й підготовці до служби в Збройних Силах України, Національній Гвардії України, Національній поліції України, Державній службі України з надзвичайних ситуацій;

- поглибити під час опанування здобувачами освіти закладів професійної (професійно-технічної) та фахової передвищої освіти предметів природничо-математичного циклу вивчення тематик з балістики, оптики, тригонометрії, технологій та інженерних рішень, кібербезпеки;

- доповнювати зміст профільних предметів закладів професійної (професійно-технічної) та фахової передвищої освіти загальнопрофесійної, професійно-теоретичної та професійно-практичної підготовки здобувачів освіти інформацією про зв'язок набутих компетентностей зі змістом діяльності фахівців військово-облікових спеціальностей особового складу Збройних Сил України з метою мотивації здобуття професійної військової освіти або діяльності в сфері military-tech;

- запровадити додаткові навчальні курси, лекції, семінари, тренінги, спрямовані на розвиток військово-прикладного і службово-прикладного спорту, технічної творчості й інновацій, удосконалення навичок дій здобувачів освіти закладів професійної (професійно-технічної) та фахової передвищої освіти в умовах воєнного стану, бойових дій або надзвичайних ситуацій;

- заохочувати здобувачів освіти закладів професійної (професійно-технічної) та фахової передвищої освіти до участі в громадській діяльності,

волонтерських, благодійних і соціальних проєктах загальнодержавного, регіонального й місцевого рівнів з метою допомоги громадянам, Збройним Силам України, працівникам сил безпеки і сил оборони, правоохоронним органам;

– проводити квести, конкурси, флешмоби, акції, фестивалі патріотичного спрямування, посилити участь у творчих проєктах, спрямованих на розвиток компетенцій у сфері безпеки і оборони з елементами допрофесійної військової освіти, що підвищують престиж військової служби, спонукають до професійного самовизначення у сфері захисту, безпеки і оборони України;

– сприяти створенню в закладах професійної (професійно-технічної) та фахової передвищої освіти віртуальних ресурсів, що висвітлюють героїзм випускників у національному спротиві; інформацію про військові злочини росії; інформаційні матеріали, що викривають ворожу пропаганду, відомості про засоби ефективної протидії поширенню деструктивного й пропагандистського контенту;

– заохочувати здобувачів освіти закладів професійної (професійно-технічної) та фахової передвищої освіти до регулярних занять фізичною культурою і спортом.

2.6. Військово-патріотичне виховання в закладах вищої освіти

Зважаючи на вікові можливості й особливості здобувачів закладів вищої освіти в умовах російсько-української війни та повоєнний час, виховувати в студентів готовність до захисту України в умовах російсько-української війни та повоєнний час як їхню ціннісно-мотиваційну й усвідомлену операційно-практичну здатність до військово-патріотичної діяльності.

Відповідно до означеної мети передбачаються такі завдання:

– мотивувати студентів до здобуття військової освіти у військових навчальних підрозділах закладів вищої освіти (на кафедрах, факультетах, відділеннях, центрах, інститутах військової підготовки) за програмами підготовки офіцерів запасу, офіцерів запасу медичної служби;

– удосконалити відповідно до стандартів НАТО та з урахуванням бойового досвіду в російсько-українській війні підготовку офіцерів запасу у військових навчальних підрозділах закладів вищої освіти, забезпечивши освітній процес новими дидактичними засобами, зразками техніки та озброєння, тренажерами, лабораторним обладнанням, воєнними симуляторами та системами моделювання, клінічними базами тощо;

– посилити практичну складову підготовки офіцерів запасу, відвівши до 70-75 % освітнього процесу на опанування стратегічного планування, проведення тактичних занять та вогневої підготовки, використання військових симуляторів і систем моделювання; збільшити термін військово-польових зборів для здобувачів освіти у військових навчальних підрозділах закладів вищої освіти;

– імплементувати нові офіцерські спеціальності, що затребувані в сучасних реаліях: «Зовнішній пілот (оператор) безпілотних літальних апаратів», «Водій-оператор (наземних засобів керування безпілотними літальними апаратами військових частин і підрозділів спеціального призначення)», «Організація та ведення кіберборотьби», «Застосування підрозділів

кіберрозвідки», «Застосування підрозділів кіберзахисту», «Застосування підрозділів кібервпливу», «Військова капеланська діяльність»;

– збільшити кількість освітніх програм за дуальною формою, розроблених спільно з державними підприємствами оборонної сфери, українськими та закордонними компаніями у сфері military-tech, забезпечивши проходження виробничої практики студентів на їхній базі;

– налагодити співпрацю з провідними закладами системи військової освіти щодо спільного використання матеріально-технічної бази навчальних і науково-дослідних центрів, освітніх хабів; участь у проєктах, розроблених за безпосередньої співпраці зі стратегічними партнерами, іноземними радниками, зокрема програми NATO DEEP, та за підтримки закордонних фахівців («Розвиток системи військової освіти та підготовки військових фахівців», «Стандарт щодо визначення рівня володіння іноземною мовою (NATO STANAG 6001)», освітні проєкти з інформаційної та кібербезпеки: «Кіберграмотність», «Інфограмотність», «Цифрограмотність» тощо);

– запровадити навчальні курси, лекції, семінари, тренінги за курсами «Основи цивільної оборони», «Безпека й оборона України» для формування суспільно значущої поведінки та виконання алгоритмів дій учасників освітнього процесу в умовах воєнного стану, бойових дій або надзвичайних ситуацій;

– включати проблематику військово-патріотичного виховання молоді до пріоритетної тематики наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) досліджень, тематики кваліфікаційних робіт на першому (бакалаврському), другому (магістерському) та третьому (освітньо-науковому/освітньо-творчому) рівні вищої освіти; забезпечити участь у науково-практичних конференціях, семінарах, форумах, квестах, фестивалях, конгресах, конкурсах із проблем військово-патріотичного виховання;

– здійснювати підвищення кваліфікації військовослужбовців та працівників Збройних Сил України (крім фахівців медичного та фармакологічного фаху) за навчальними планами-програмами курсів підвищення кваліфікації, визначеними Каталогом курсів підвищення кваліфікації (допідготовки, перепідготовки) у військових навчальних підрозділах закладів вищої освіти;

– сприяти виконанню заходів з військово-спортивної підготовки, спрямованих на утвердження пріоритету здорового способу життя: створювати належні умови та залучати молодь до регулярних занять фізичною культурою і спортом;

– брати участь у волонтерських проєктах, громадській діяльності та самоорганізації українських громадян для заохочення молоді до благодійних соціальних, інтелектуальних і творчих ініціатив та проєктів на благо України.

2.7. Військово-патріотичне виховання дітей та молоді в інститутах громадянського суспільства

Ураховуючи вікові можливості й особливості виховання зростаючої особистості в діяльності громадських організацій та об'єднань, виховувати в підлітків готовність до захисту України як їхню ціннісно-мотиваційну й свідому операційно-практичну придатність до військово-патріотичної діяльності.

Громадські організації та об'єднання, як дієвий ресурс українського суспільства, здатні відповідати на запити й виклики суспільства. Їхня взаємодія на партнерських засадах з державними органами й установами, іншими суспільними рухами, дозволить удосконалити змістове оновлення процесу військово-патріотичного виховання дітей та молоді в Україні, суттєво розширити можливості закладів освіти різних рівнів у військово-патріотичному вихованні дітей та молоді.

Доцільним є актуалізація таких виховних завдань:

– розширити активний виховний простір змістовного дозвілля щодо формування в дітей та молоді почуття патріотизму, оборонної свідомості, готовності до захисту України шляхом популяризації й залучення до участі учнівської молоді в заходах та діяльності молодіжних і дитячих громадських організацій та об'єднань (молодіжні громадські організації: Національна скаутська організація України «Пласт», «Спілка української молоді», «Спілка ініціативної молоді», Всеукраїнська молодіжна громадська організація «Національна організація скаутів України», Всеукраїнська молодіжна громадська організація «Молодь демократичного альянсу», Всеукраїнська молодіжна громадська організація «Зелена молодь України»; Громадська організація «Всеукраїнська екологічна ліга», спортивні клуби та організації «Федерація військово-спортивного хортингу України», Товариство сприяння обороні України, військово-патріотичного клубу «Каскад», військово-патріотичний клуб «Форпост»; Центр національно-патріотичного виховання дітей та молоді «Азовець», Громадська організація Всеукраїнський громадський дитячий рух «Школа безпеки», Всеукраїнська дитяча спілка «Екологічна варта», Асоціація гайдів України, руху дружин юних рятувальників-пожежних тощо;

– актуалізувати важливість для кожного українця формування морально-вольових якостей громадянина-патріота, готовності до захисту Батьківщини, формування ціннісних орієнтацій у дітей та молоді, осмислення себе і свого місця в житті суспільства й держави як прояву їхньої громадянської позиції та відповідальності в складні часи воєнного стану й повоєнного відновлення (формування ціннісної єдності, розвиток компетенцій у сфері безпеки і цивільної оборони, підтримка волонтерських ініціатив, навчання основ фандрейзингу тощо);

– упроваджувати ігрові практики (військово-патріотичні ігри, ситуаційно-рольові ігри, ігри-доручення, ігри-драматизації, ігри-діалоги, пошукові ігри та квести, симуляційні ігри, суспільно-виробничі, інтелектуальні, спортивно-оздоровчі й загальної фізичної підготовки, культурно-суспільні ігри; декади цивільної оборони, гурткова робота військово-патріотичної спрямованості («Основи військової справи», «Готуймося до служби в ЗСУ», «Юний рятувальник»), збори-змагання з розвитку військово-прикладного і службово-прикладного спорту, юних рятувальників, військової науково-технічної творчості, вишкільного таборування, всеукраїнська військово-патріотична гра «Сокіл» («Джура»), традиційні військово-спортивні змагання «Козацькі розваги» тощо);

– практикувати систему заходів з формування шанобливого ставлення до героїв боротьби Українського народу, ушанування захисників, які полягли в боротьбі за захист незалежності й територіальної цілісності України в період російської війни проти України, осмислення ролі сучасної історії, хронології

російсько-української війни («Українська Мрія», «Привид Києва», «Маріупольський драмтеатр», «Оборона Київщини: Буча, Ірпінь, Гостомель», «Вокзал Краматорська», «Незламний Бахмут», «Каховська ГЕС», «Війна, яка змінила світ»: світова преса про повномасштабне вторгнення росії в Україну» тощо);

– формувати у свідомості дітей та молоді український національний архетип у контексті світової культури як нації-героя, захисника, воїна з метою ствердження історичних звершень українського народу та його гідності («Люди з Азовсталі», «Народний байрактар», «Парад знищеної російської техніки», «Кримський міст», «Український Херсон», «Історія війни в марках», «Острів Зміїний»);

– упроваджувати дискусійні форми інформаційної просвіти для формування критичного мислення в умовах інформаційно-психологічної війни (проблемні (інтерактивні) лекції, дискусії, дискусії деліберації, пресбої, дебати, диспути, ток-шоу); сторітелінг (лекторії, розповіді, етичні й сократівські бесіди, скайп-конференції, гайди);

– організувати процес з військово-прикладної підготовки молоді, набуття компетентностей у сфері безпеки, надання домедичної допомоги через залучення дітей до участі у військово-патріотичних таборах, які створюються громадськими ініціативами з метою формування базових навичок поведінки в незвичних умовах, розвитку вольових якостей і психологічної стійкості в складних життєвих ситуаціях (дитячий табір «Білі вовки», військово-патріотичні табори «Mountain Rangers», «Розвідник», «Ranger Camp Ukraine», Трахтемирівська січ – дитячий козацький табір», теренова гра «Гурби-Антонівці», «Хортицька Січ», всеукраїнські вишколи «Джура-десантник», «Сокил-Джура», військово-патріотичний табір для дітей в Холодному Яру тощо);

– упроваджувати дієві виховні практики й методики, сучасні інноваційні форми і методи військово-патріотичного виховання (збирання та основи керування FPV-дронами, 3D-принтинг);

– установити зв'язок з громадськими організаціями за кордоном, у яких залучені українські діти, які були вимушені виїхати з України, ініціювати створення спільних просвітницьких проєктів та ініціатив за участю української молоді;

– ініціювати партнерство з територіальними центрами комплектування та соціального захисту, військовими частинами Збройних Сил України (спільні свята, ушанування героїв, піклування про родини загиблих героїв, профорієнтаційна робота, проведення спільних вечорів, зборів-змагань, вишколів);

– утверджувати спадкоємність військових традицій і ролі військових у забезпеченні миру й стабільності шляхом розроблення та реалізації проєктів, програм, заходів, спрямованих на підвищення престижу військової служби, професії військового, поліцейського, рятувальника, військового медика;

– започаткувати створення мистецьких проєктів, сучасного контенту шляхом участі в грантових програмах-конкурсах з надання підтримки державної й закордонних донорів для висвітлення самовідданого протистояння українського народу російській збройній агресії (створення документальних фільмів, віршів, есе та інших прозових і поетичних творів, пісень тощо).

2.8. Військово-патріотичне виховання дітей та молоді в закладах позашкільної освіти

Ураховуючи вікові можливості й особливості позашкільної освіти, виховувати в дітей та молоді готовність до захисту України як їхню ціннісно-мотиваційну й усвідомлену операційно-практичну здатність до військово-патріотичної діяльності.

Роль і потенціал позашкільної освіти в контексті національно-патріотичного, військово-патріотичного виховання дітей та молоді зумовлює необхідність таких заходів:

– сприяти становленню системи цінностей особистості, утвердженню в дитячому й молодіжному середовищі ідей і цінностей національно-патріотичного виховання шляхом упровадження в позашкільній освіті програм, заходів (молодіжних волонтерських проєктів, благодійних марафонів, флешмобів, фестивалів, тематичних конкурсів тощо), спрямованих на відновлення історичної пам'яті, популяризацію української культури та історії, висвітлення сучасних подій боротьби за Україну;

– реалізовувати потенціал позашкільної освіти в дерусифікації та утвердженні української мови й національної культури як державотворчого чинника української нації, розвитку україномовного середовища;

– розвивати військово-патріотичний напрям позашкільної освіти, що забезпечує підготовку дітей та молоді до військової служби, виховання патріотичних почуттів і громадянської відповідальності;

– упроваджувати в умовах викликів воєнного часу навчальні програми військово-патріотичного напрямку, які формують в учнів компетентності у сфері особистої безпеки, а також необхідні для готовності до національного спротиву («Оператор безпілотних літальних апаратів», «Юні льотчики-штурмани» тощо);

– сприяти діяльності творчих об'єднань різних напрямів позашкільної освіти (туристсько-краєзнавчого, художньо-естетичного, дослідницько-експериментального, пластового, еколого-натуралістичного, науково-технічного та інших), які відіграють значну роль у вихованні національної свідомості дітей та молоді як основи оборонної свідомості на ґрунті знань про історію й культуру України, сприяння розвитку сучасної української культури;

– підтримувати діяльність творчих об'єднань фізкультурно-спортивного напрямку позашкільної освіти, що створюють умови для фізичного загартування, занять фізичною культурою і спортом, фізичної підготовки дітей та молоді;

– упроваджувати Всеукраїнську дитячо-юнацьку військово-патріотичну гру «Сокіл» («Джура»), інші проєкти національно-патріотичної, військово-патріотичної спрямованості, в основі яких – духовні цінності козацтва, військова організація та військове мистецтво козаків;

– популяризувати та підтримувати кращі практики у сфері військово-патріотичного виховання; сприяти реалізації в позашкільній освіті освітніх, просвітницьких, соціально-культурних та інших програм, проєктів, заходів, спрямованих на формування оборонної свідомості дітей та молоді; підвищення престижу військової служби, мотивацію здобувати військову освіту;

– створювати та впроваджувати освітні програми з кібербезпеки, медіаосвіти; ГІС-проєкти (проєкти із застосуванням геоінформаційних систем);

цифрові продукти, зокрема з відновлення історичної пам'яті, героїчної боротьби українців («Кіберджура» як новий напрям військово-патріотичної гри «Джура» та інші);

– використовувати потенціал закладів позашкільної освіти під час участі вихованців у міжнародних проєктах, конкурсах, форумах для популяризації у світовому освітньо-культурному просторі українських національних цінностей, висвітлення героїчної боротьби народу в російсько-українській війні;

– упроваджувати соціальне партнерство з інститутами громадянського суспільства (громадськими, волонтерськими організаціями та об'єднаннями, зокрема учасників і ветеранів АТО/ООС, російсько-української війни тощо) з метою долучення вихованців до благодійних, соціальних акцій, інших заходів.

2.9. Військово-патріотичне виховання дітей та молоді засобами мистецької освіти

Зважаючи на вікові можливості здобувачів освіти й особливості освітнього процесу в загальній, позашкільній, спеціалізованій мистецькій освіті, виховувати в дітей і молоді ціннісно-мотиваційну й свідому операційно-практичну придатність до військово-патріотичної діяльності в умовах російсько-української війни та повоєнної відбудови України.

Для досягнення цієї мети слід:

– активізувати процес дерусифікації змісту мистецької освіти, очищення художньо-освітнього медіапростору від русифікаторських і прорадянських нашарувань, здійснювати моніторинг змісту методичного забезпечення мистецької освіти;

– організувати просвітницькі програми/курси для ознайомлення молоді із «забутими» іменами і творчістю українських митців, зокрема діаспори, які були вилучені з медіапростору російською імперською/радянською антиукраїнською політикою; започаткувати із цією метою віртуальний банк українських митців «Повертаємо шедеври» для доступного використання в освітньому процесі;

– створити інформаційний ресурс для засвоєння молоддю україноцентричного мистецького змісту, який сприяв би усвідомленню нею приналежності української культури до світових естетичних і духовно-моральних цінностей та надбань;

– розробити інтегрований комплекс заходів для пізнання історичного досвіду й сьогодення українського народу через мистецьку творчість «Національна пам'ять українців у мистецьких творах – погляд у переможне майбутнє» задля вибудовування у свідомості молоді позитивного образу майбутньої України, залучивши для цього фахівців із громадянської та історичної, мовно-літературної, фізкультурної освітніх галузей;

– інтегрувати діяльність представників різних освітніх галузей (зокрема, природничої, математичної, технологічної, інформативної) у створенні спільних освітніх проєктів з військово-патріотичного виховання «Мистецтво і наука для Перемоги»;

– започаткувати мистецький фестиваль ідей / сценаріїв «Переможний образ України в мистецтві від витоків до сьогодення», зокрема для допомоги педагогам мистецтва на деокупованих територіях;

– установити зв'язок з освітніми закладами за кордоном, де навчаються українські діти, які були вимушені виїхати з України, ініціювати створення спільних із педагогами закордоння мистецьких просвітницьких/освітніх програм для/за участю української молоді;

– ініціювати створення віртуальних тематичних екскурсій і колекцій з художніх музеїв України та світу, віртуальних мистецьких програм, театральних вистав патріотично спрямованого змісту для безкоштовного використання в освітньому процесі;

– упроваджувати на системній основі арттерапевтичні педагогічні тренінги з відновлення психологічного здоров'я постраждалих від російської воєнної агресії;

– залучати молодь до мистецької волонтерської діяльності для підтримання бойового духу та допомоги захисникам України, людям, які особливо постраждали від російської воєнної агресії, шляхом участі в різноманітних мистецьких формах;

– запровадити практико зорієнтовані дитячо-юнацькі конкурси з розроблення витворів прикладного мистецтва «Діти – захисникам України» (виготовлення корисних речей з естетичною патріотичною символікою для пакування необхідного на фронті, моделювання спільно з професійними майстрами зручного одягу для поранених у шпиталях тощо).

III. Організаційно-управлінські шляхи реалізації військово-патріотичного виховання дітей та молоді

3.1. Військово-патріотичне виховання в діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування

Реалізація завдань військово-патріотичного виховання в період воєнного стану й повоєнного відновлення потребує консолідації та координації дій органів державної влади і місцевого самоврядування й основних стейкхолдерів для здійснення узгодженої політики, спрямованої на підвищення обороноздатності і безпеки України.

Пріоритетні завдання в коротко- та середньостроковій перспективі:

– розробити регіональні й місцеві стратегії та програми з військово-патріотичного виховання з відповідним фінансовим забезпеченням їхньої реалізації;

– створити програми національно-патріотичного й військово-патріотичного виховання для дітей та молоді із числа біженців, що проживають за кордоном, та посилити комунікаційні кампанії, спрямовані на стимулювання родин біженців до повернення в Україну;

– розробити державну цільову соціальну програму національно-патріотичного виховання на деокупованих і реінтегрованих територіях;

– посилити створення інфраструктури, необхідної для реалізації завдань військово-патріотичного виховання, зокрема на базі закладів загальної середньої, позашкільної, професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти. Це може включати військово-патріотичні центри, клуби й гуртки, тренувальні центри та класи з військової підготовки, спортивні майданчики, музеї, бібліотеки;

– створити мережу обласних міжшкільних ресурсних центрів викладання предмета «Захист України» як освітніх хабів, до яких залучати експертів у галузі безпеки, військових фахівців, дослідників та кращих вчителів-практиків. Мережа таких міжшкільних ресурсних центрів може поширювати актуальну інформацію, методичні матеріали, навчальні посібники й інші ресурси, необхідні для ефективного викладання означеного предмета;

– розробити стратегію управління та операційний план розвитку мережі ресурсних центрів з викладання предмета «Захист України», що включає ключові показники ефективності їхньої діяльності, джерела фінансування; механізми координації між центрами; стратегії набору, підготовки та утримання кваліфікованих фахівців;

– удосконалити регуляторну базу й механізми залучення приватного сектору до співфінансування інфраструктурних проєктів у сфері військово-патріотичного виховання для забезпечення додатковими ресурсами та фінансової підтримки;

– розробити та затвердити протокол співпраці з військовими частинами та військовими формуваннями України у сфері військово-патріотичного виховання та допризовної підготовки молоді;

– посилити інформаційну, організаційну й ресурсну підтримку проведення всеукраїнської дитячо-юнацької військово-патріотичної гри «Сокил» («Джура»);

– запровадити систему коротко- та довгострокових регіональних грантів для підтримання дітей та молоді, інститутів громадянського суспільства, діяльність яких спрямована на реалізацію національно-патріотичних, волонтерських і добродійних ініціатив, створення стартапів та інновацій у сфері безпеки, обороноздатності та military-tech;

– організувати регіональне замовлення на підготовку фахівців з утвердження української національної та громадянської ідентичності;

– удосконалити систему підготовки й підвищення кваліфікації фахівців, які займаються військово-патріотичним вихованням та допризовною підготовкою в закладах загальної середньої освіти, громадських організаціях, дитячих і молодіжних об'єднаннях, закладах культури та спорту;

– організувати медіакампанії, телевізійні й радіоэфіри, фестивалі, виставки, експозиції, пресконференції, виготовлення документальних фільмів військово-патріотичного спрямування;

– сприяти залученню сім'ї до процесу військово-патріотичного виховання дітей та молоді, долучення батьківської громадськості до популяризації кращого досвіду військово-патріотичного виховання дітей та молоді;

– проводити моніторинг інституційної спроможності закладів освіти у військово-патріотичному вихованні й ефективності заходів військово-патріотичного виховання для покращення ініціатив, спрямованих на формування оборонної свідомості, мотивації молоді до набуття компетентностей у сфері безпеки і оборони;

– сприяти створенню цифрової екосистеми військово-патріотичного виховання, розробивши відповідні додатки, платформи, цифрові навчальні матеріали, онлайн-курси, віртуальні симулятори та системи моделювання;

– посилити взаємодію з науково-дослідними установами та закладами вищої освіти для проведення досліджень, розроблення наукових підходів і нових методик у військово-патріотичному вихованні, створенні освітніх

програм з питань безпеки життєдіяльності, цивільного захисту й домедичної допомоги.

3.2. Цифровізація військово-патріотичного виховання

Метою цифровізації військово-патріотичного виховання є підвищення ефективності виховного процесу за допомогою використання цифрових технологій, засобів та інструментів як умови оптимізації військово-патріотичного виховання учнів у період російсько-української війни та повоєнний час.

Застосування цифрових технологій у військово-патріотичному вихованні сприяє формуванню в учнів інтересу до освітньо-виховного процесу через застосування різноманітних форм і методів роботи, таких як інтерактивні презентації, вебквести, онлайн-опитування, гейміфікація, які стимулюють активність, креативність і самостійність школярів.

Для досягнення мети цифровізації військово-патріотичного виховання розробити систему упередження можливих ризиків, пов'язаних із:

- можливими маніпуляціями свідомістю й емоціями вихованців за допомогою фальсифікованої, недостовірної або агресивної інформації в цифровому просторі, поширення кіберзлочинності;

- зниженням ролі особистих контактів, спілкування й співпраці між дітьми та між педагогами і дітьми через домінування онлайн-формату;

- цифровим розривом між окремими регіонами й соціальними групами України через нерівномірний доступ до цифрових технологій і ресурсів, пов'язаних з війною;

- погіршенням психологічного здоров'я й емоційної стійкості учнів через перевантаження цифровою інформацією, залежність від гаджетів, інтернету, віртуалізації життя;

- зниженням якості й ефективності військово-патріотичного виховання школярів через недостатність відповідних компетентностей у педагогів;

- вербуванням ворожими агентами коригувальників вогню по цивільних об'єктах під виглядом псевдопатріотичних груп чи ігрових активностей;

- використанням соцмереж для викрадення українських дітей з наступною депортацією їх на територію росії.

Для підвищення ефективності військово-патріотичного виховання молоді в умовах воєнного і повоєнного стану слід використовувати:

- електронні підручники та навчальні програми з відповідним змістом, завданнями, тестами й додатковими матеріалами для вивчення предмета «Захист України» або інших курсів за вибором військово-патріотичного профілю;

- вебсайти та портали Міністерства молоді та спорту, Міністерства оборони, де розміщуються й оновлюються інтернет-ресурси, новини, анонси, статті, відео, фото та інші матеріали, пов'язані з військово-патріотичним вихованням;

- онлайн-курси й тренінги, що проводяться за допомогою спеціальних платформ або додатків та дозволяють отримувати знання, уміння й компетенції з різних аспектів військово-патріотичного виховання, а також комунікувати з експертами, тренерами й іншими учасниками;

– практикувати лекції й вебінари з питань захисту України на YouTube-каналі «Захист України», де міститься важлива інформація про історію, географію, політику, економіку, культуру України, безпеку дітей в умовах війни, на окупованих територіях, за мінної небезпеки, а також основи військової справи, правової освіти, громадянської оборони тощо;

– продукувати симулятори з метою практичного навчання учнів основам стрілецької справи, тактики бойових дій, медичної допомоги в процесі викладання предмета «Захист України»;

– упроваджувати технології штучного інтелекту з метою створення безпечного освітнього кіберпростору, обміну інформацією, індивідуальних освітніх траєкторій, а також уявлень про військові кібероперації, моральну відповідальність за наслідки використання автономних систем у збройних конфліктах;

– розробити та впровадити сайти (АрміяInform, Дитина війни) мобільних додатків (Єтривога, Tactic Med Aid , Hearty app) та чат-ботів (Джгут 2.0. Перша допомога, Повітряна тривога, SaveUA, STOP Russian War, Нам по дорозі, Дитина не сама, Пошук зниклих, Перевірка) тощо з метою допомоги дітям у різних ситуаціях, збереження життя та забезпечення їхніх прав;

– популяризувати військову службу та формування позитивного ставлення до військової служби як до честі й обов'язку перед Україною;

– залучати громадян до захисту державної незалежності й територіальної цілісності України, підтримання Збройних Сил України на матеріальному, моральному, інформаційному рівні в соціальних мережах, через волонтерські сайти тощо.

Продуктивними засобами також стануть:

– забезпечення належного рівня підготовки педагогів, тренерів та інших суб'єктів військово-патріотичного виховання, які використовують штучний інтелект і цифрові технології;

– створення безпечного й сприятливого цифрового середовища для всіх учасників виховного процесу, яке б враховувало їхні права, інтереси в мережі;

– забезпечення регулярного моніторингу й оцінювання ефективності цифровізації військово-патріотичного виховання та коригування його змісту й форм з урахуванням сучасних викликів і потреб суспільства;

– упровадження програм і методик цифрового військово-патріотичного виховання, які б враховували вікові, психологічні й індивідуальні особливості учасників виховного процесу.

3.3. Науково-методичний супровід військово-патріотичного виховання в системі освіти

Національна академія педагогічних наук України, відповідно до Закону України «Про освіту» та Статуту НАПН України, є відповідальною за наукове і методичне забезпечення всіх ланок освіти (частина 2 статті 75 Закону України «Про освіту»).

У цьому контексті НАПН України є одним із суб'єктів, відповідальних за здійснення науково-методичного забезпечення реалізації державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності.

Для ефективної реалізації військово-патріотичного виховання молоді в національній системі освіти НАПН України може реалізувати комплекс завдань у коротко- та довгостроковій перспективі, пов'язаних із:

- розробленням методології військово-патріотичного виховання в системі освіти України;

- розробленням науково-теоретичних і методичних засад військово-патріотичного виховання старшокласників у системі освіти з урахуванням актуального досвіду національного спротиву;

- проведенням прикладних досліджень з метою створення освітніх інновацій з формування в дітей і молоді необхідних морально-вольових якостей та оборонної свідомості, готовності старшокласників до захисту України та необхідних компетенцій у сфері безпеки;

- проведенням моніторингових досліджень рівня сформованості оборонної свідомості в здобувачів освіти й рівня набутих компетенцій у сфері безпеки.

IV. Очікувані результати

Реалізація стратегічних напрямів сприятиме:

- розвитку в молодого покоління патріотичної свідомості, почуття любові до України, високоціннісного ставлення особистості до українського народу й держави, поваги до культурних і духовних цінностей українського народу, державної мови та державних цінностей (Герба, Прапора, Гімну України);

- формуванню в дітей та молоді активної громадянської позиції; відповідальності щодо служби в Збройних силах України;

- готовності молодого покоління до виконання громадянського й конституційного обов'язку із захисту національних інтересів, суверенітету та територіальної цілісності України;

- зміцненню обороноздатності та безпеки України;

- створенню організаційних і науково-методичних умов, сприятливих для осучаснення військово-патріотичного виховання в Україні, своєчасного виявлення проблем та шляхів їхнього розв'язання, прогнозування подальших тенденцій;

- удосконаленню системи підготовки й перепідготовки кадрового потенціалу вчителів предмету «Захист України» із числа ветеранів російсько-української війни, ветеранів АТО/ООС;

- ефективній взаємодії органів державної влади й місцевого самоврядування, закладів освіти, наукових установ та інститутів громадянського суспільства в реалізації завдань військово-патріотичного виховання;

- забезпеченню безперервності виховання дітей та молоді як громадян-патріотів, розвитку їхньої соціальної активності й відповідальності.

V. Ризики, пов'язані з реалізацією стратегічних напрямів.

Серед основних ризиків, пов'язаних із реалізацією стратегічних напрямів, означено:

- неготовність держави до повноцінного фінансування передбачених нею витрат;
- недостатнє залучення дітей та молоді до державних, регіональних і місцевих заходів патріотичного виховання;
- недостатній рівень мотиваційної згуртованості в середовищі учасників реалізації стратегічних напрямів;
- недостатнє залучення кваліфікованого кадрового потенціалу для організації та здійснення програм, проєктів і заходів з патріотичного виховання дітей та молоді і внаслідок цього неможливість досягнення передбачених результатів освітньої реформи в Україні та прогнозованої якості людського капіталу.

Наукове видання

**ВІЙСЬКОВО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ
ДІТЕЙ ТА УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ В СИСТЕМІ ОСВІТИ УКРАЇНИ:
СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ**

ISBN 978-617-8011-62-8

В авторській редакції
Формат 60x84 1/16. Папір офсетний.
Друк цифровий.
Гарнітура Times New Roman.
Умовн. друк. арк. 1,86
Наклад 100 прим.
Зам. № 001/10/23

**ВИДАВНИЦТВО
“НАІР”**

Івано-Франківськ, вул. Височана, 18,
тел. (050) 433-67-93
email: fedorynrr@ukr.net

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного
реєстру видавців, виробників і розповсюджувачів
видавничої продукції №4191 від 12.11.2011 р.

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ВІДДІЛЕННЯ ФІЛОСОФІЇ ОСВІТИ,
ЗАГАЛЬНОЇ ТА ДОШКІЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ
ІНСТИТУТ ПРОБЛЕМ ВИХОВАННЯ**

**ВІЙСЬКОВО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ
ДІТЕЙ ТА УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ В СИСТЕМІ
ОСВІТИ УКРАЇНИ: СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ**

**Івано-Франківськ
«НАІР»
2023**

УДК 373.3/5.015.31:[172.15.355](477)

В 64

*Рекомендовано до друку
Вченою радою Інституту проблем виховання НАПН України
(протокол № 10 від 28.09.2023 р.)*

Рецензенти:

Матвієнко Олена Валеріївна – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри початкової освіти та інноваційної педагогіки Українського державного університету імені Михайла Драгоманова;

Сойчук Руслана Леонідівна – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри педагогіки початкової, інклюзивної та вищої освіти Рівненського державного гуманітарного університету;

Ягоднікова Вікторія Вікторівна – доктор педагогічних наук, професор, проректор з науково-педагогічної та інноваційної діяльності, професор навчально-методичної лабораторії виховання, соціальної та здоров'язбережувальної освіти КЗВО «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради».

В 64 Військово-патріотичне виховання дітей та учнівської молоді в системі освіти України: стратегічні напрями / за ред. І. Д Беха, Р. В. Малиношевського. – Івано-Франківськ: НАІР, 2023. – 32 с.

ISBN 978-617-8011-62-8

У стратегічних напрямках військово-патріотичного виховання дітей та учнівської молоді в системі освіти України розкрито пріоритети військово-патріотичного виховання дітей та молоді в умовах російсько-української війни та в повоєнний час. Висвітлено основні виклики воєнного стану та повоєнного відновлення країни: інституційні, інфраструктурні, соціокультурні й виховні. Наголошується на організаційно-правових засадах сучасного військово-патріотичного виховання дітей та молоді. Вичленено його основні принципи та схарактеризовано методичні засоби. Визначено ключові способи виховання патріотизму дітей та молоді.

УДК 37.015.31:355.01(477)

ISBN 978-617-8011-62-8

© Інститут проблем виховання, 2023
© Авторський колектив, 2023

Авторський колектив:

Бех Іван Дмитрович, директор Інституту проблем виховання НАПН України, доктор психологічних наук, професор, дійсний член (академік) НАПН України.

Журба Катерина Олександрівна, доктор педагогічних наук, професор, завідувач лабораторії національно-патріотичного виховання Інституту проблем виховання НАПН України.

Канішевська Любов Вікторівна, доктор педагогічних наук, професор, заступник директора з науково-експериментальної роботи Інституту проблем виховання НАПН України.

Комаровська Оксана Анатоліївна, доктор педагогічних наук, професор, завідувач лабораторії естетичного виховання та мистецької освіти Інституту проблем виховання НАПН України.

Литовченко Олена Віталіївна, доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник, завідувач лабораторії позашкільної освіти Інституту проблем виховання НАПН України.

Малиношевський Руслан Васильович, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник, заступник директора Інституту проблем виховання НАПН України з наукової роботи.

Морін Олег Леонідович, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник, завідувач науково-організаційного відділу Інституту проблем виховання НАПН України.

Окушко Тетяна Костянтинівна, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник, завідувач лабораторії морального, громадянського та міжкультурного виховання Інституту проблем виховання НАПН України.

Охріменко Зорина Володимирівна, кандидат педагогічних наук, завідувач лабораторії виховання готовності до ринку праці Інституту проблем виховання НАПН України.

Рагозіна Вікторія Валентинівна, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник, провідний науковий співробітник лабораторії національно-патріотичного виховання Інституту проблем виховання НАПН України.

Рейпольська Ольга Дмитрівна, доктор педагогічних наук, професор, завідувач лабораторії дошкільної освіти і виховання – керівник Центру дошкільної освіти та виховання Інституту проблем виховання НАПН України.

Тимчик Микола Валерійович, кандидат педагогічних наук, професор, старший науковий співробітник лабораторії національно-патріотичного виховання Інституту проблем виховання НАПН України.

Толочко Світлана Вікторівна, доктор педагогічних наук, професор, головний науковий співробітник лабораторії позашкільної освіти Інституту проблем виховання НАПН України.

Харченко Наталія Вікторівна, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник, старший науковий співробітник лабораторії морального, громадянського та міжкультурного виховання Інституту проблем

виховання НАПН України.

За загальною редакцією Беха Івана Дмитровича, доктора психологічних наук, професора, дійсного члена (академіка) НАПН України, директора Інституту проблем виховання НАПН України, **Малиношевського Руслана Васильовича,** кандидата педагогічних наук, старшого наукового співробітника, заступника директора Інституту проблем виховання НАПН України з наукової роботи.

ЗМІСТ

	Передмова	6
I.	Пріоритети військово-патріотичного виховання дітей та молоді	7
	1.1. Виклики воєнного стану та повоєнного відновлення.....	7
	1.2. Мета, завдання й організаційно-правові засади військово-патріотичного виховання дітей та молоді.....	8
	1.3. Методологічні підходи і принципи військово-патріотичного виховання дітей та молоді.....	9
	1.4. Почуття патріотизму як мотиваційна основа військово-патріотичного виховання.....	11
II.	Стратегічні напрями і тактичні завдання військово-патріотичного виховання дітей та молоді	12
	2.1. Патріотичне виховання дітей-дошкільників з елементами військово-патріотичного спрямування.....	12
	2.2. Патріотичне виховання молодших школярів з елементами військово-патріотичного спрямування.....	14
	2.3. Військово-патріотичне виховання учнів основної школи.....	15
	2.4. Військово-патріотичне виховання старшокласників.....	16
	2.5. Військово-патріотичне виховання дітей та молоді в закладах професійної (професійно-технічної) та фахової передвищої освіти	19
	2.6. Військово-патріотичне виховання в закладах вищої освіти.....	20
	2.7. Військово-патріотичне виховання дітей та молоді в інститутах громадянського суспільства.....	21
	2.8. Військово-патріотичне виховання дітей та молоді у закладах позашкільної освіти.....	24
	2.9. Військово-патріотичне виховання дітей та молоді засобами мистецької освіти.....	25
III.	Організаційно-управлінські шляхи реалізації військово-патріотичного виховання дітей та молоді	26
	3.1. Військово-патріотичне виховання в діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування.....	26
	3.2. Цифровізація військово-патріотичного виховання.....	28
	3.3. Науково-методичний супровід військово-патріотичного виховання в системі освіти.....	29
IV.	Очікувані результати	30
V.	Ризики	30

Передмова

Подальший розвиток української держави, зміцнення її суверенітету й збереження цілісності, захист від збройної й інформаційної агресії з боку російської федерації зумовлюють необхідність суттєвого посилення і модернізації військово-патріотичного виховання дітей та молоді, підвищення його результативності. Саме із цією метою розроблено стратегічні напрями військово-патріотичного виховання дітей та молоді в системі освіти України.

Актуальність розроблення означених стратегічних напрямів зумовлюється недостатнім рівнем сучасного стану військово-патріотичного виховання дітей та молоді: спостерігається порушення цілісності й наступності в організації патріотичного і військово-патріотичного виховання, різновекторність виховних впливів і неузгодженість дій різних суб'єктів виховання (закладів освіти, сім'ї, дитячих і молодіжних об'єднань, культури та спорту) щодо створення сприятливого середовища для військово-патріотичного виховання дітей та молоді; не досить дієвий методичний рівень військово-патріотичного виховання.

У низці державних документів: Законах України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» (2022), «Про основи національного спротиву» (2022), Стратегії воєнної безпеки України (затвердженій Указом Президента України від 25 березня 2021 р. № 121), концепціях і програмах, зміст яких спрямований на організацію в країні національного спротиву для відсічі збройній агресії російської федерації проти України, зазначено потребу підвищення рівня обороноздатності держави, згуртування суспільства, військово-патріотичного виховання громадян, надання обороні України всенародного характеру й готовності населення до захисту держави.

Означені стратегічні напрями є інструментом ефективного використання освітніх ресурсів задля підвищення рівня військово-патріотичної вихованості дітей та молоді в умовах збройної й інформаційної агресії російської федерації; підвищення рівня готовності молоді до служби в Збройних Силах України, Національній гвардії України, інших військових формуваннях і захисту України; забезпечення дітей та молоді від наслідків бойових дій і ворожого пропагандистського впливу.

I. Пріоритети військово-патріотичного виховання дітей та молоді

1.1. Виклики воєнного стану та повоєнного відновлення

Період воєнного стану та повоєнного відновлення країни містить низку коротко- і середньострокових викликів інституційного, інфраструктурного, соціокультурного й виховного характеру.

Інституційні виклики вимагають забезпечення спроможності органів державної влади і місцевого самоврядування й системи освіти формувати та реалізовувати політики, спрямовані на подолання наслідків російсько-української війни в умовах обмеженості наявних ресурсів, включно з фінансовими й людськими. Ключовими завданнями, які визначають зміст і логіку інституційних політик, є: реалізація оборонних завдань і необхідність захисту цивільного населення; розбудова безпекової інфраструктури та створення освітніх просторів нового покоління; формування в дітей та молоді оборонної свідомості й набуття компетентностей у сфері безпеки.

Інфраструктурні виклики зумовлені тим, що воєнна агресія росії проти України спричинила найбільшу із часів Другої світової війни гуманітарну кризу в Європі, змусивши мільйони українців стати внутрішньо переміщеними особами або біженцями. Такі фундаментальні міграційні процеси містять загрозу для національної безпеки.

Соціокультурні виклики, зумовлені відсутністю можливості підтримувати усталений рівень якості життя, утратою доступу до житла й медичних закладів, неможливістю повною мірою задовольнити базові потреби, є потенційними факторами виникнення непорозумінь на місцевому й регіональному рівнях. Зі свого боку перебування мільйонів біженців у країнах Європи не лише веде до зниження обороноздатності країни в середньостроковій перспективі, а й негативно позначається на економічному розвитку. Це потребує провадження цілісної державної політики, спрямованої на соціальну підтримку й реалізацію гуманітарних потреб, зокрема освітніх, внутрішньо переміщених осіб. Стратегічним завданням є стимулювання українських біженців повертатися додому, створення цифрових освітніх платформ для охоплення національною системою освіти дітей та молоді із сімей біженців, здійснення національно-патріотичного й військово-патріотичного виховання.

Істотним викликом є питання, пов'язані з формуванням і реалізацією державної культурної політики, спрямованої на дерусифікацію як процес позбавлення від наслідків колоніального минулого. Процеси позбуття постколоніальних маркерів і символів повинні посилюватися з обов'язковим акцентом на увічненні героїв боротьби за незалежність України та сучасних героїв російсько-української війни. Подальшого посилення потребує відновлення історичної пам'яті українського народу. Однією з проблем у сфері дерусифікації є те, що протягом значного періоду територіально Україна належала до різних імперій і наддержавних утворень зі специфічним для них культурними просторами. Це привело до культурного взаємопроникнення в межах історичних процесів, що із часом ускладнило пошук справжньої автентичності. Таким чином, на рівні освіти та культури необхідне інтенсивне переосмислення власного історичного досвіду, реміфологізація знакових для української культури історичних постатей та їхнього значення для процесів державотворення, реінтерпретація культурної спадщини.

Виховні виклики безпосередньо пов'язані з реаліями й особливостями російської воєнної агресії, її спрямованістю і на цивільне населення, намаганням супротивника мілітаризувати та радикалізувати українську молодь на тимчасово окупованих територіях. З огляду на терористичні дії російських агресорів щодо цивільного населення, провокування екоцидів і техногенних катастроф, масштабне мінування території України окремим виховним завданням є формування в дітей та молоді на всіх рівнях освіти необхідних компетенцій у сфері безпеки, ефективних моделей поведінки в умовах інтенсивних бойових дій, алгоритмів поводження в умовах надзвичайних ситуацій, бойових дій на деокупованих територіях.

Тому надзвичайно актуальним у сучасних умовах є створення стратегічних напрямів військово-патріотичного виховання дітей та молоді в системі освіти України як адекватної відповіді російській загрозі.

1.2. Мета, завдання й організаційно-правові засади військово-патріотичного виховання дітей та молоді

Метою стратегічних напрямів є створення системи військово-патріотичного виховання дітей та молоді шляхом ефективного використання науково-методичних здобутків сучасної педагогіки, теорії та методики виховання, національних виховних традицій.

Метою військово-патріотичного виховання дітей та молоді є виховання почуття безкорисливої любові до українського народу, держави, формування оборонної свідомості, готовності до національного спротиву, мотивування до набуття необхідних компетентностей у сфері безпеки й оборони шляхом цілеспрямованої діяльності закладів освіти, громадських об'єднань, сім'ї, органів державної влади і місцевого самоврядування і силових структур.

Готовність до захисту України – це ціннісно-мотиваційна, свідома й операційно-практична готовність особистості до військово-патріотичної діяльності.

Формування оборонної свідомості як провідного в структурі особистості неможливе без становлення національної культурно-духовної ідентичності, збереження та захисту духовних і моральних цінностей українського народу, його суверенітету й територіальної цілісності України.

На сучасному етапі сформована правова основа для системи військово-патріотичного виховання, а саме:

– Закон України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» (у редакції від 13.12.2022 р.). Зокрема цим правовим документом на законодавчому рівні сформовано поняття «військово-патріотичне виховання» й «оборонна свідомість», визначено сферу повноважень і відповідальності центральних органів державної влади в цьому процесі. Цим же законом визначено основні напрями здійснення військово-патріотичного виховання, якими є:

- 1) формування оборонної свідомості;
- 2) популяризація військової служби;
- 3) залучення громадян до сприяння безпеці й обороні України;
- 4) розвиток військово-прикладного і службово-прикладного спорту, технічної творчості й інновацій;

5) широке залучення школярів до загальнодержавних, регіональних і місцевих заходів військово-патріотичного виховання;

6) обов'язкове викладання предмета «Захист України» під час здобуття профільної середньої освіти;

7) підготовка кваліфікованого кадрового потенціалу із числа ветеранів війни, осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною, учасників Революції Гідності з подальшим їхнім залученням до організації та здійснення освітньої діяльності з початкової військової підготовки, реалізації програм, проєктів і заходів військово-патріотичного виховання;

8) залучення ветеранів війни, осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною, учасників Революції Гідності до організації та здійснення програм, проєктів і заходів військово-патріотичного виховання;

– *Закон України «Про основи національного спротиву»* (у редакції від 31 березня 2023 р.) – легалізує правові та організаційні засади національного спротиву, визначає основи його підготовки та ведення; регламентує завдання і повноваження сил безпеки та сил оборони, а також інших суб'єктів, що стосуються підготовки й ведення національного спротиву; визначає основи побудови руху опору та готовності громадян України до національного спротиву;

– *Стратегія воєнної безпеки України* (затверджена указом Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України «Про Стратегію воєнної безпеки України»» від 25 березня 2021 р. № 121) – доктринальний документ, який: визначає концепт усеохоплюючої оборони України для забезпечення суверенітету і територіальної цілісності держави відповідно до Конституції України та в межах державного кордону України; сприяє інтеграції України в євроатлантичний безпековий простір та набуттю членства в НАТО; окреслює пріоритети й завдання реалізації державної політики у воєнній сфері, сфері оборони і військового будівництва; установлює засади трансформації сил оборони;

– *Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти України* (наказ Міністерства освіти і науки України від 6 червня 2022 № 527), яка акцентує, що військово-патріотичне виховання має формувати в підростаючого покоління готовність до захисту України; розвиток бажання здобувати військові професії, проходити службу у Збройних Силах України як особливому виді державної служби. Його зміст визначається національними інтересами України та покликаний забезпечити активну участь громадян у збереженні її безпеки від зовнішньої загрози. Системна організація військово-патріотичного виховання має бути спрямована на формування психологічної, фізичної й морально-духовної готовності до служби в Збройних Силах України, оволодіння початковою військовою підготовкою, військовими професіями).

1.3. Методологічні підходи і принципи військово-патріотичного виховання дітей та молоді

Досягнення цілей військово-патріотичного виховання дітей та молоді вимагає сучасних наукових підходів: системного, аксіологічного, особистісно зорієнтованого, діяльнісного, компетентнісного.

Системний підхід забезпечує цілісність та інтегрованість освітнього й виховного процесів, виховних впливів і саморозвитку особистості впродовж

життя; дозволяє узгоджено об'єднати фахові зусилля всіх суб'єктів військово-патріотичного виховання.

Аксіологічний підхід спрямований на формування в дітей та молоді почуття патріотизму як любові до України, народу й державності. У сходженні зростаючої особистості до цього почуття вона повинна набути таких цінностей, як вірність, альтруїзм, справедливість, жертвність тощо.

Особистісно зорієнтований підхід передбачає врахування інтересів дітей та молоді, їхніх вікових особливостей, здібностей, можливостей, прав. Через ланцюжок «людина – народ – нація – держава» відкривається можливість реалізації перспективної й демократичної моделі військово-патріотичного виховання, забезпечення орієнтованості на престиж захисника України, військовослужбовця.

Діяльнісний підхід сприяє формуванню освітньої, фізичної, психологічної, соціальної, морально-духовної готовності молоді до військової служби та захисту України; залучення до активної військово-патріотичної діяльності, де апробуються на практиці патріотичні цінності.

Компетентнісний підхід забезпечує використання отриманих знань у вирішенні конкретних практичних завдань, які стосуються захисту, виживання в надзвичайних ситуаціях, надання домедичної допомоги, життєстійкості в мирний і воєнний час. Означений підхід дає змогу виробити в дітей та молоді певний досвід, що дозволяє вміло діяти в нестандартних ситуаціях.

Основними принципами сучасного військово-патріотичного виховання є:

– принцип дерусифікації як активно-діяльнісне заперечення російської україноненависницької ворожої ідеології, культурно-мовленнєвої експансії, національної асиміляції, потуг знищення національного генофонду й державності, що гранично втілюється в гібридній війні. Натомість передбачається культивування в молодого покоління україноцентованого способу світоставлення, мислення й діяння як готовності до захисту України;

– принцип національної спрямованості, який утверджує повагу до державних символів України, виховання любові до рідної землі, Батьківщини, українського народу, шанобливе ставлення до його культури;

– збереження національної ідентичності, готовність до захисту України, її державного устрою;

– принцип гуманізації виховного процесу, що передбачає військово-патріотичне виховання на основі духовно-моральних цінностей, зосередженість на зростаючій особистості як вищій цінності, урахування її вікових та індивідуальних особливостей і здібностей;

– принцип консолідації, який спрямований на національне згуртування заради перемоги над супротивником, зміцнення спільного супротиву ворожим впливам;

– принцип конструктивного лідерства як втілення активної громадянської позиції, ініціативності, цілеспрямованості, наполегливості у вирішенні завдань, зацікавленості в досягненні результатів, як здатність брати на себе відповідальність та згуртовувати інших до спільної діяльності;

– принцип неперервності й наступності, що забезпечує постійну передачу з покоління в покоління досвіду засвоєння національних цінностей, які є підґрунтям військово-патріотичного виховання й розвитку зростаючої особистості;

– принцип інтегрованості, який визначає комплексний характер військово-патріотичного виховання дітей та молоді, реалізується через міжпредметні зв'язки курсів «Захист України», «Фізична культура», «Історія України», «Природничі науки»;

– принцип культуровідповідності, за яким військово-патріотичне виховання дітей та молоді здійснюється з опорою на культуру, історію й мову українського народу й одночасно є складовою їхнього культурного становлення;

– принцип педагогічної компетентності, що полягає в доцільному використанні педагогічних форм, методів, доборі відповідного змісту в процесі військово-патріотичного виховання;

– принцип особистісної рефлексії як прояву самодостатності, критичності й самокритичності;

– принцип виховного оптимізму, що визначається вірою в сили й здібності дітей та молоді, їхні здатності досягати високих результатів;

– принцип соціальної гармонії як узгодження змісту й методів військово-патріотичного виховання з реальними соціально-економічними умовами, воєнною ситуацією в Україні, у якій розгортається освітньо-виховний процес.

1.4. Почуття патріотизму як мотиваційна основа військово-патріотичного виховання

До ключових способів виховання патріотизму необхідно віднести:

1. Духовну ідентифікацію. Зростаюча особистість, долучаючись до свого народу як в історичному плані, так і до його сьогодення, має не тільки звіряти свої цінності, а й переймати ті, що притаманні йому і на які він опирається у своїй високозначущій діяльності й боротьбі.

2. Історичну постать чи її сучасника. Для особистості, що лише зростає у своєму патріотичному спрямуванні, суттєве значення має певна людина, яка за своєю духовною потужністю значно її перевищує. Такою людиною може бути історична постать чи її сучасник. Змістом уподібнення має виступити патріотична дія зростаючої особистості й патріотичні дії означених постатей. Пройшовши етап духовної ідентифікації, особистість, що патріотично зростає, здатна здійснити власну об'єктивну самооцінку.

3. Долучення зростаючої особистості до спільних патріотично орієнтованих справ зі своїми ровесниками. У результаті цього в них виникатиме колективне переживання глибокої міри участі в людських прагненнях та їхній реалізації.

4. У вихованні патріотизму важливим є не тільки його ситуативний прояв, а й постійне життя особистості в ньому, що і становить найбільший сенс. Для цього необхідно практикувати духовну рефлексію, за якої особистість здатна здійснювати критичну роботу щодо власних спонукань і вчинків, формулювати індивідуальну патріотичну траєкторію.

З огляду на викладене зростаючу особистість важливо виховувати як творця продуктивних справ, відповідних її віковим можливостям. Її індивідуальний життєвий досвід і повинен бути наповнений такими діями, що знайшли схвалення дорослих і ровесників. Відтак цей досвід виступить рушійною силою і для справ військово-патріотичних. Тут важливим має бути сам факт успішного завершення таких справ, що позитивно підтримуватиме

самооцінку зростаючої особистості і в такий спосіб стимулюватиме її до подальшої активності в цьому напрямі.

Доцільна самостійність – суттєва умова розвитку зростаючої особистості, особливо коли йдеться про ціннісну мотивацію її життєдіяльності. Тому не слід оточенню некоректно втручатися в означений процес. У цьому випадку виникатиме явище відчуження вихованця від близького, а далі й більш широкого людського довкілля. Це складатиме небезпеку для подальшого патріотичного супроводу її військово орієнтованих справ.

Внутрішній ціннісний потенціал військово-патріотичного діяння зростаючої особистості набуває значної стійкості, коли вона виступає в соціальній ролі вчителя стосовно свого ровесника. У цьому обопільно важливому й корисному процесі відшліфовуються операційні складові способу військово-патріотичної дії як на етапі його зачину, так і на самому перебігові та результаті. Таким чином почуття «Ми – діємо» стає переважаючим у внутрішньому світі вихованців.

Виховання впевненості у своєму військово-патріотичному діянні має бути важливим ціннісним чинником для зростаючої особистості. Ми не повинні бачити розчарування в її очах, коли це стосується відповідальних намірів, які знаходять суспільне схвалення. Тож кожна зростаюча особистість має навчитися чути дійсну правду щодо будь-якого фрагменту свого вчинкового життя, зберігаючи при цьому власну самобутність.

Необхідно сповна використовувати соціальні медіа, програмні матеріали з кібербезпеки, які дають можливість зростаючій особистості заявляти про себе як творця військово-патріотичних справ. Якраз в онлайн-контактах виникає груповий ціннісний ефект та формується вагома суспільна позиція «ми готові до дії» як норма суспільно значущого життя.

II. Стратегічні напрями і тактичні завдання військово-патріотичного виховання дітей та молоді

2.1. Патріотичне виховання дітей-дошкільників з елементами військово-патріотичного спрямування

Мета патріотичного виховання дітей дошкільного віку полягає в тому, щоб, урахувавши вікові можливості та особливості життєсвіту, виховувати в дитини-дошкільника готовність до національно-патріотичної діяльності з елементами військового спрямування, яка набуває високої затребуваності в умовах російсько-української війни.

Організація патріотичного виховання має здійснюватися з урахуванням принципу інтеграції таких освітніх напрямів, як «Особистість дитини», «Дитина в природному довкіллі», «Гра дитини», «Дитина в соціумі», «Мовлення дитини», «Дитина у світі мистецтва». Інтегрований підхід дозволить розвивати в єдності пізнавальну, емоційну і практичну сфери особистості дитини. Почуття патріотизму формуються на основі інтересу дітей до власного оточення. Дорослі впливають на дитину вчинками, поглядами й моделлю поведінки, адже в дошкільному віці дитина спершу фіксує емоційне ставлення, а вже потім засвоює певні знання.

Завданнями, на яких має ґрунтуватися патріотичне виховання дітей дошкільного віку, є:

– розкрити патріотизм через духовні здатності як його підґрунтя (милосердя, піклування про інших) – саме це налаштовує дитину на більш-менш несуперечливе оволодіння й цінністю патріотизму;

– організувати перехід дитини від розуміння почуття патріотизму до патріотичних вчинків;

– культивувати в дитини Я-доброцентроване, спрямоване на добродійну діяльність і постійне блокування Я-егоцентричне (зверхність, гордість тощо);

– допомагати дитині пізнавати свою сім'ю, батьків, рід, історію роду – учити шанувати своїх предків, дати поняття про обереги української родини (батьківське і материнське благословення, рушник, вишиванка);

– ознайомлювати з історією рідного міста (села), символікою, історичними пам'ятками, легендами про рідний край, професіями людей, які живуть у місті (селі); формувати уявлення про те, що Україна має давню історію (військо, рукописні книги, храми, ремесла, культуру, національний одяг, національну символіку, визначних діячів, гетьманів);

– формувати усвідомлене ставлення дітей до свят, українських традицій, залучати їх до безпосередньої участі у святах;

– знайомити дітей з українським національним одягом, порівнювати особливості національних костюмів за регіонами, розповідати, що одяг є буденний і святковий; давати знання про роль оберегів у національному одязі українців;

– учити дітей грати в нескладні рухливі ігри з текстом, діалогом та ігри, що ознайомлюють дітей із трудовими процесами, зі звичаями українського народу;

– продовжувати ознайомлювати з основними видами українського народного мистецтва: скульптурою (виробами з каменю, глини, тіста), керамікою (гончарством, кахлярством, іграшками), різьбою по дереву (пласкою, барельєфною, повною), ткацтвом, килимарством, вишивкою, декоративною пластикою (писанкарством, стінним розписом, народним станковим живописом); виховувати повагу до людей творчої праці;

– практикувати участь дітей в акціях, які мають цінність патріотичного діяння для інших і себе (мій малюнок, поробка принесла користь нашим захисникам і захисницям, але я сам заслуговую на повагу і схвалення оточення);

– виховувати повагу до героїв України минулого й сучасності, які її боронили, відстоювали суверенітет, захищали мирне життя;

– створювати цифрові платформи з освіти дітей раннього та дошкільного віку для охоплення національною системою освіти дітей із сімей біженців, що проживають за кордоном, здійснення національно-патріотичного виховання;

– формувати компетентності у сфері безпеки та способів безпечного поведіння в умовах надзвичайних ситуацій, бойових дій, невідомих російських атак на цивільну інфраструктуру й цивільне населення, мінної небезпеки на деокупованих територіях (дітей необхідно навчати обачності, уміння орієнтування і швидкої реакції в екстремальних ситуаціях через розповіді, відеофільми про наслідки небезпек, які з'явилися із часу вторгнення росії в Україну);

– практикувати спільну патріотично мотивовану й військово результативну справу, метою якої виявляється збір кришечок на протези для повернення поранених бійців до мирного життя, їхнє морально-психологічне підтримання за допомогою життєрадісних малюнків та «листів»;

– здійснювати науково-методичний супровід виховання дітей дошкільного віку в сім'ї, здійснюючи педагогізацію родинних виховних впливів у контексті формування української національної ідентичності;

– спілкуватися з дітьми в родинному колі доцільно про Україну (цінність сімейних бесід і розмов саме в тому, що вони відбуваються найчастіше в безпосередній і довірливій атмосфері, а розумне й тепле слово батька або матері, дідуся чи бабусі про Україну глибоко входить у свідомість та серце дитини);

– розповідати про патріотичні справи батьків (бесіди-спогади про патріотичні справи батьків, розмірковування над минулим України є водночас і уроками мужності для дітей, і передачею естафети від покоління до покоління);

– залучати дітей до творів українського мистецтва (після прочитання патріотичної літератури, розгляду репродукцій, мультиплікаційних фільмів, прослуховування музики, пісень, перегляду танців, вистав патріотичної тематики діти не залишаться байдужими).

2.2. Патріотичне виховання молодших школярів з елементами військово-патріотичного спрямування

Ураховуючи вікові можливості й особливості першого рівня загальної середньої освіти, виховувати в молодших школярів готовність до захисту України як їхню ціннісно-мотиваційну й усвідомлену операційно-практичну придатність до військово-патріотичної діяльності.

Відповідно до означеної мети передбачаються такі завдання:

– формувати компетентності у сфері безпеки й моделі безпечної поведінки в умовах надзвичайних ситуацій, бойових дій на деокупованих територіях;

– збагачувати учнів знаннями про найвищі цінності – справедливості, національної самобутності, вірності, альтруїзму, соборності, притаманні патріоту України;

– ознайомлювати молодших школярів з державними і національними символами України, сприяти усвідомленню учнями їхньої цінності й поваги до них, виховувати правову культуру учнів;

– актуалізувати ситуації емоційного переживання учнями своєї приналежності до країни, мови, історії, традицій і власної дотичності до національних цінностей та їхнього примноження шляхом взаємодії з однолітками й дорослими під час відзначення державних свят, подій державного значення в доступних і відповідних молодшому шкільному віку формах (розваг, ігор, екскурсій, інсценізацій, театралізацій);

– інтегрувати ціннісно-змістову складову патріотизму в зміст навчальних предметів та інтегрованих курсів у початковій школі (формування ключових і предметних компетентностей на підґрунті вивчення літературних і мистецьких творів патріотичної тематики, ознайомлення з краєзнавчими, історичними тощо матеріалами в контексті патріотичної тематики і змісту);

- проводити уроки мужності, акції пам'яті, присвячені видатним історичним датам і постатям;
- проводити тренінги з використанням цифрових дидактичних засобів для формування безпечної поведінки в умовах воєнного стану; опанування правил поведіння на деокупованих територіях і місцях, де відбувалися інтенсивні бойові дії; моделювання способів дій у надзвичайних умовах;
- формувати навички цифрової безпеки шляхом ознайомлення учнів і їхніх батьків із цифровим матеріалом (освітні серіали й мультфільми, освітні симулятори, онлайн-ігри, аудіонастанови), що рекомендований Міністерством освіти і науки України, Міністерством цифрової трансформації України;
- проводити спортивно-патріотичні заходи для культивування цінності здорового способу життя, формування здорової нації як стратегічного набутку української держави у її відбудові в повоєнний період;
- організовувати з молодшими школярами доступні їхньому віку форми виховної роботи військово-патріотичної спрямованості: бесіди за літературними творами та перегляд театральних вистав відповідної тематики, розповіді про події героїчного минулого й сучасного в Україні, реальні чи віртуальні екскурсії в історичні музеї України, меморіальні комплекси й місця бойової слави, патріотичні квести й ігри, зустрічі з ветеранами АТО/ООС і російсько-української війни 2022-2023 рр., патріотичні флешмоби, портфоліо родинних реліквій, виконання патріотичних пісень, майстер-класи з виготовлення оберегів і сувенірів для воїнів Збройних Сил України, гуртки військово-патріотичного спрямування;
- створити банк інтерактивних форм патріотичного виховання молодших школярів для поширення успішного досвіду виховної роботи з учнями в початковій школі;
- залучати молодших школярів до благодійних ініціатив, спрямованих на реалізацію потреб громади, допомогу Збройним Силам України, переселенцям, сім'ям загиблих у російсько-українській війні 2022-2023 рр.

2.3. Військово-патріотичне виховання учнів основної школи

Ураховуючи вікові можливості й особливості підлітків, виховати в них готовність до захисту України як ціннісно-мотиваційну й свідому операційно-практичну придатність до військово-патріотичної діяльності, особливо в умовах російсько-української війни.

Відповідно до означеної мети передбачається комплекс завдань:

- проводити тренінги з патріотичного виховання, які спрямовані формувати в учнів базові складові патріотизму: любов до України, суспільно значущу цілеспрямованість, духовно-моральну стійкість, почуття власної гідності;
- організовувати на уроках української мови та літератури круглі столи за тематикою: «Герої поруч», «Молодь знає патріотів України» тощо; проводити в рамках предмета «Історія України» історично-пошукові роботи з історії українського війська та героїчної боротьби українців за свободу й незалежність у різні історичні періоди;
- запровадити для учнів/учениць 8-9 класів факультативні заняття з предмету «Захисту України» для набуття основ домедичної допомоги;

алгоритмів дій у надзвичайних ситуаціях, занять з тактичної та вогневої підготовки;

- проводити тренінги у сфері особистої безпеки й цивільного захисту для формування моделей безпечної поведінки в умовах надзвичайних ситуацій, бойових дій, на деокупованих територіях;

- формувати на уроках інформатики знання й уміння з робототехніки та підтримувати участь учнів основної школи в STEM-фестивалях з робототехніки (STEM-challenge, ROBOfirst), що мотивуватиме їх до проєктування безпілотників та набуття навичок користуватися ними, створювати власне програмне забезпечення для робототехніки;

- упровадити додаткові програми з кібербезпеки й медіаосвіти для формування знань про інформаційну безпеку та захист інформації, взаємодію в цифровому просторі;

- систематично долучати учнів до творчих ігор-квестів, які передбачають формування спрямованості на поведінку військово-патріотичного змісту; бажання проявляти себе у сфері безпосередньої військово-прикладної підготовки;

- практикувати проведення зустрічей учнів основної школи з ветеранами російсько-української війни та АТО/ООС, борцями за незалежність України, волонтерами;

- залучати учнів до волонтерських проєктів та благодійних ініціатив, спрямованих на підтримання Збройних Сил України;

- сприяти фізичній підготовці учнів основної школи та утвердження їхнього здорового способу життя з урахуванням принципів військово-патріотичного виховання;

- організувати та проводити військово-спортивні ігри, які мають необхідний виховний потенціал для військово-патріотичного виховання учнів;

- здійснювати змагання з військово-прикладної, тактико-технічної, фізичної підготовки в процесі занять фізичною культурою, діяльності шкільних патріотичних гуртків.

2.4. Військово-патріотичне виховання старшокласників

Ураховуючи вікові можливості й особливості старшокласників, виховувати в них готовність до захисту України в умовах російсько-української війни як ціннісно-мотиваційну й свідому операційно-практичну придатність до військово-патріотичної діяльності.

Відповідно до означеної мети слід передбачити таке:

- під час розроблення державного стандарту профільної середньої освіти предмет «Захист України» визначити як обов'язковий, спрямований на формування в здобувачів освіти оборонної свідомості та поглиблення компетентностей у сфері безпеки життєдіяльності, здійснення початкової військової освіти;

- забезпечити фахове викладання предмета «Захист України» в системі загальної середньої освіти. У доборі вчителів предмету «Захист України» надавати перевагу мотивованим ветеранам АТО/ООС та російсько-української війни, які бажають та мають здібності займатися військово-патріотичним вихованням, що дозволить підвищити ефективність військово-патріотичного

виховання й військової підготовки учнів старших класів закладів загальної середньої освіти;

– сприяти створенню комунальних міжшкільних ресурсних центрів військово-патріотичного виховання, що забезпечують викладання предмета «Захист України»;

– забезпечити закріплення знань, умінь і навичок учнів з навчального предмета «Захист України», зокрема проводити в другому півріччі 11 класу семиденні навчально-польові збори та навчально-тренувальні заняття з посиленою тактичною й вогневою підготовкою на базі військових частин, центрів комплектування та соціальних, лікувально-оздоровчих установ, базових закладів освіти з урахуванням досвіду національного спротиву в російсько-українській війні;

– забезпечити належне утримання та розвиток матеріально-технічної бази закладів загальної середньої освіти з навчального предмета «Захист України». Передбачити необхідне фінансування в кошторисах видатків на: проведення капітальних і поточних ремонтів навчальних кабінетів предмета «Захист України», приміщень стрілецьких тирів; придбання комп'ютерного і мультимедійного обладнання; закупівлю спорядження (гвинтівок, медичних аптечок, каріматів), інструментів і пристосування (турнікетів), навчально-наочних друкованих засобів (тематичних стендів, плакатів відповідно до тем навчальної програми);

– проводити цикл тренінгів як доповнювальний модуль до предмета «Захист України» з формування в старшокласників необхідних компетентностей у сфері безпеки і оборони, залучати військових, працівників ДСНС, фахівців у сфері безпеки, практичних психологів;

– посилити міжпредметні зв'язки предмета «Захист України»;

– використовувати рівною мірою можливості навчальних курсів як гуманітарного, так і природничого циклів з метою військово-патріотичної вихованості учнів. Ключовим фактором процесу навчання має стати надання знанням суспільно значущої цінності (заради яких важливих військово-патріотичних цілей я їх використовуватиму), що передбачає громадянську позицію учня щодо навчального змісту, яким він оволодіває;

– виховувати любов до України. Проводити години-роздуми «Не забудемо Бучу, Ірпінь, Гостомель, Маріуполь, Херсон, Ізюм ...», «Вони живуть і житимуть навіки в серцях», «Ми є народ, якого не здолати»; уроки мужності й пам'яті «Уклін живим, загиблим – слава!», «Земляки – герої України», «Герої сучасності серед нас: нинішні захисники України»; диспути «Патріотизм – мода чи відданість нації», «Як проявляється справжній патріотизм», «Мій ідеал громадянина-патріота України»;

– організувати патріотичні вебквести «Україна – країна нескорених», «Вони для нас виборюють життя»; ігри-квести «Ми – українці: честь і слава незламних», «Горде ім'я – українець»; флешакції «Майдан у серці українців», «Герої не вмирають»; конкурси, фестивалі з відзначення Дня української писемності та мови тощо;

– залучати старшокласників до проектної діяльності патріотичного спрямування шляхом створення й участі у творчих проєктах «Я – патріот України», «Вірю в майбутнє твоє, Україно»; «Моя країна – Україна», «Герої поруч нас», дослідницьких «Україна – країна нескорених», «Україна на планеті Земля», інформаційних «Герої російсько-української війни»; практико

зорієнтованих «ЗСУ потребують твоєї підтримки», «Запали свічку пам'яті» тощо;

– актуалізувати вивчення старшокласниками героїки українського народу. Провести тематичні заходи, присвячені героїчним подвигам українських воїнів, боротьбі за територіальну цілісність і незалежність України: до Дня пам'яті Героїв Крут, Дня Героїв Небесної Сотні, Дня пам'яті загиблих захисників України, Дня українського добровольця, Дня захисника України, Дня Гідності і Свободи;

– провести цикл інтерактивних лекцій і майстер-класів за участі ветеранів АТО/ООС, російсько-української війни й лідерів суспільної думки з метою підтримання та популяризації української національної культури;

– заохочувати створення патріотичних об'єднань і національно-патріотичних клубів у закладах загальної середньої освіти, де старшокласники можуть активно займатися патріотичною діяльністю, планувати та проводити заходи з підтримання української ідеї, ініціювати й реалізовувати волонтерські ініціативи;

– організувати тематичні диспути, дискусії конкурси, флешмоби, акції, фестивалі патріотичного спрямування й спільні проєкти з учнями з інших регіонів України для обміну думками, ідеями та сприяння національному єднанню;

– оптимізувати використання національних традицій з урахуванням сучасного світового й вітчизняного педагогічного досвіду та здобутків психолого-педагогічної науки з військово-патріотичного виховання;

– упроваджувати в освітній процес ефективні методи військово-патріотичного виховання, спрямовані на: формування в старшокласників патріотичної свідомості, особистого досвіду й компетентної поведінки в надзвичайних ситуаціях, готовності до Захисту України шляхом оволодіння базовими військовими вміннями;

– узгодити форми військово-патріотичного виховання учнів старших класів відповідно до рівня їхньої військово-патріотичної вихованості;

– залучати старшокласників до позакласної та позашкільної роботи для набуття додаткових практичних умінь і навичок у сфері безпеки і оборони, удосконалення фізичної підготовки;

– сприяти підвищенню престижу військової служби, військової професійної орієнтації;

– активізувати практику волонтерської роботи (акції «Спільними зусиллями»; безстрокових акцій «Ми разом», спрямованих на допомогу пораненим військовим; благодійної акції «З вірою в серці», спрямованої на підтримання захисників нашої країни, їхніх дітей та родин, медичних працівників і волонтерів, які працюють у зоні ООС; створення сучасної традиції вдячності українським воїнам «Завдяки тобі»);

– проводити на рівні закладу загальної середньої освіти військово-патріотичні ігри, які допомагають старшокласникам відчувати атмосферу військової служби, розвивають командний дух та сприяють формуванню лідерських якостей, компетенцій у сфері безпеки і оборони, зустрічі з воїнами-ветеранами АТО/ООС, російсько-української війни «У родинному колі»;

– посилити участь старшокласників у Всеукраїнській військово-патріотичній грі «Сокіл» («Джура»), Всеукраїнському (Міжнародному) зборі-змаганні юних рятувальників «Школа безпеки»; Міжнародній історико-

патріотичній, військово-спортивній грі «Checkpoint», Всеукраїнському фізкультурно-патріотичному фестивалі школярів України «Козацький гарт»; Всеукраїнській грі-випробуванні «Котигорошко»; Всеукраїнській дитячій спортивній грі «Старти надій»; військово-спортивних змаганнях «Нумо, хлопці-козаки»; Військовому семиборстві; Національній дитячо-юнацькій військово-патріотичній грі «Хортинг-Патріот».

2.5. Військово-патріотичне виховання дітей та молоді в закладах професійної (професійно-технічної) та фахової передвищої освіти.

Ураховуючи вікові можливості й особливості здобувачів освіти закладів професійної (професійно-технічної) та фахової передвищої освіти, виховувати готовність до захисту України в умовах російсько-української війни та повоєнний час як їхню ціннісно-мотиваційну й усвідомлену операційно-практичну здатність до військово-патріотичної діяльності.

Відповідно до означеної мети передбачаються такі завдання:

- зміцнювати в здобувачів освіти закладів професійної (професійно-технічної) та фахової передвищої освіти усвідомлення цінності й дієвої пошани до Конституції, державного прапора, гімну, герба, Законів України тощо;

- сприяти формуванню в здобувачів освіти закладів професійної (професійно-технічної) та фахової передвищої освіти національної ідентичності й патріотичної свідомості, посилювати в них інтерес до культури та історії України, багатівкової боротьби українського народу за незалежність, поваги до героїчних учинків українських воїнів-захисників України;

- удосконалити фахове викладання в закладах професійної (професійно-технічної) та фахової передвищої освіти предмету «Захист України», підсилити його практичну орієнтацію на набуття компетентностей у сфері безпеки та оборони, у формуванні готовності до національного спротиву, мотивуванні й підготовці до служби в Збройних Силах України, Національній Гвардії України, Національній поліції України, Державній службі України з надзвичайних ситуацій;

- поглибити під час опанування здобувачами освіти закладів професійної (професійно-технічної) та фахової передвищої освіти предметів природничо-математичного циклу вивчення тематик з балістики, оптики, тригонометрії, технологій та інженерних рішень, кібербезпеки;

- доповнювати зміст профільних предметів закладів професійної (професійно-технічної) та фахової передвищої освіти загальнопрофесійної, професійно-теоретичної та професійно-практичної підготовки здобувачів освіти інформацією про зв'язок набутих компетентностей зі змістом діяльності фахівців військово-облікових спеціальностей особового складу Збройних Сил України з метою мотивації здобуття професійної військової освіти або діяльності в сфері military-tech;

- запровадити додаткові навчальні курси, лекції, семінари, тренінги, спрямовані на розвиток військово-прикладного і службово-прикладного спорту, технічної творчості й інновацій, удосконалення навичок дій здобувачів освіти закладів професійної (професійно-технічної) та фахової передвищої освіти в умовах воєнного стану, бойових дій або надзвичайних ситуацій;

- заохочувати здобувачів освіти закладів професійної (професійно-технічної) та фахової передвищої освіти до участі в громадській діяльності,

волонтерських, благодійних і соціальних проєктах загальнодержавного, регіонального й місцевого рівнів з метою допомоги громадянам, Збройним Силам України, працівникам сил безпеки і сил оборони, правоохоронним органам;

– проводити квести, конкурси, флешмоби, акції, фестивалі патріотичного спрямування, посилити участь у творчих проєктах, спрямованих на розвиток компетенцій у сфері безпеки і оборони з елементами допрофесійної військової освіти, що підвищують престиж військової служби, спонукають до професійного самовизначення у сфері захисту, безпеки і оборони України;

– сприяти створенню в закладах професійної (професійно-технічної) та фахової передвищої освіти віртуальних ресурсів, що висвітлюють героїзм випускників у національному спротиві; інформацію про військові злочини росії; інформаційні матеріали, що викривають ворожу пропаганду, відомості про засоби ефективної протидії поширенню деструктивного й пропагандистського контенту;

– заохочувати здобувачів освіти закладів професійної (професійно-технічної) та фахової передвищої освіти до регулярних занять фізичною культурою і спортом.

2.6. Військово-патріотичне виховання в закладах вищої освіти

Зважаючи на вікові можливості й особливості здобувачів закладів вищої освіти в умовах російсько-української війни та повоєнний час, виховувати в студентів готовність до захисту України в умовах російсько-української війни та повоєнний час як їхню ціннісно-мотиваційну й усвідомлену операційно-практичну здатність до військово-патріотичної діяльності.

Відповідно до означеної мети передбачаються такі завдання:

– мотивувати студентів до здобуття військової освіти у військових навчальних підрозділах закладів вищої освіти (на кафедрах, факультетах, відділеннях, центрах, інститутах військової підготовки) за програмами підготовки офіцерів запасу, офіцерів запасу медичної служби;

– удосконалити відповідно до стандартів НАТО та з урахуванням бойового досвіду в російсько-українській війні підготовку офіцерів запасу у військових навчальних підрозділах закладів вищої освіти, забезпечивши освітній процес новими дидактичними засобами, зразками техніки та озброєння, тренажерами, лабораторним обладнанням, воєнними симуляторами та системами моделювання, клінічними базами тощо;

– посилити практичну складову підготовки офіцерів запасу, відвівши до 70-75 % освітнього процесу на опанування стратегічного планування, проведення тактичних занять та вогневої підготовки, використання військових симуляторів і систем моделювання; збільшити термін військово-польових зборів для здобувачів освіти у військових навчальних підрозділах закладів вищої освіти;

– імплементувати нові офіцерські спеціальності, що затребувані в сучасних реаліях: «Зовнішній пілот (оператор) безпілотних літальних апаратів», «Водій-оператор (наземних засобів керування безпілотними літальними апаратами військових частин і підрозділів спеціального призначення)», «Організація та ведення кіберборотьби», «Застосування підрозділів

кіберрозвідки», «Застосування підрозділів кіберзахисту», «Застосування підрозділів кібервпливу», «Військова капеланська діяльність»;

– збільшити кількість освітніх програм за дуальною формою, розроблених спільно з державними підприємствами оборонної сфери, українськими та закордонними компаніями у сфері military-tech, забезпечивши проходження виробничої практики студентів на їхній базі;

– налагодити співпрацю з провідними закладами системи військової освіти щодо спільного використання матеріально-технічної бази навчальних і науково-дослідних центрів, освітніх хабів; участь у проєктах, розроблених за безпосередньої співпраці зі стратегічними партнерами, іноземними радниками, зокрема програми NATO DEEP, та за підтримки закордонних фахівців («Розвиток системи військової освіти та підготовки військових фахівців», «Стандарт щодо визначення рівня володіння іноземною мовою (NATO STANAG 6001)», освітні проєкти з інформаційної та кібербезпеки: «Кіберграмотність», «Інфограмотність», «Цифрограмотність» тощо);

– запровадити навчальні курси, лекції, семінари, тренінги за курсами «Основи цивільної оборони», «Безпека й оборона України» для формування суспільно значущої поведінки та виконання алгоритмів дій учасників освітнього процесу в умовах воєнного стану, бойових дій або надзвичайних ситуацій;

– включати проблематику військово-патріотичного виховання молоді до пріоритетної тематики наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) досліджень, тематики кваліфікаційних робіт на першому (бакалаврському), другому (магістерському) та третьому (освітньо-науковому/освітньо-творчому) рівні вищої освіти; забезпечити участь у науково-практичних конференціях, семінарах, форумах, квестах, фестивалях, конгресах, конкурсах із проблем військово-патріотичного виховання;

– здійснювати підвищення кваліфікації військовослужбовців та працівників Збройних Сил України (крім фахівців медичного та фармакологічного фаху) за навчальними планами-програмами курсів підвищення кваліфікації, визначеними Каталогом курсів підвищення кваліфікації (допідготовки, перепідготовки) у військових навчальних підрозділах закладів вищої освіти;

– сприяти виконанню заходів з військово-спортивної підготовки, спрямованих на утвердження пріоритету здорового способу життя: створювати належні умови та залучати молодь до регулярних занять фізичною культурою і спортом;

– брати участь у волонтерських проєктах, громадській діяльності та самоорганізації українських громадян для заохочення молоді до благодійних соціальних, інтелектуальних і творчих ініціатив та проєктів на благо України.

2.7. Військово-патріотичне виховання дітей та молоді в інститутах громадянського суспільства

Ураховуючи вікові можливості й особливості виховання зростаючої особистості в діяльності громадських організацій та об'єднань, виховувати в підлітків готовність до захисту України як їхню ціннісно-мотиваційну й свідому операційно-практичну придатність до військово-патріотичної діяльності.

Громадські організації та об'єднання, як дієвий ресурс українського суспільства, здатні відповідати на запити й виклики суспільства. Їхня взаємодія на партнерських засадах з державними органами й установами, іншими суспільними рухами, дозволить удосконалити змістове оновлення процесу військово-патріотичного виховання дітей та молоді в Україні, суттєво розширити можливості закладів освіти різних рівнів у військово-патріотичному вихованні дітей та молоді.

Доцільним є актуалізація таких виховних завдань:

– розширити активний виховний простір змістовного дозвілля щодо формування в дітей та молоді почуття патріотизму, оборонної свідомості, готовності до захисту України шляхом популяризації й залучення до участі учнівської молоді в заходах та діяльності молодіжних і дитячих громадських організацій та об'єднань (молодіжні громадські організації: Національна скаутська організація України «Пласт», «Спілка української молоді», «Спілка ініціативної молоді», Всеукраїнська молодіжна громадська організація «Національна організація скаутів України», Всеукраїнська молодіжна громадська організація «Молодь демократичного альянсу», Всеукраїнська молодіжна громадська організація «Зелена молодь України»; Громадська організація «Всеукраїнська екологічна ліга», спортивні клуби та організації «Федерація військово-спортивного хортингу України», Товариство сприяння обороні України, військово-патріотичного клубу «Каскад», військово-патріотичний клуб «Форпост»; Центр національно-патріотичного виховання дітей та молоді «Азовець», Громадська організація Всеукраїнський громадський дитячий рух «Школа безпеки», Всеукраїнська дитяча спілка «Екологічна варта», Асоціація гайдів України, руху дружин юних рятувальників-пожежних тощо;

– актуалізувати важливість для кожного українця формування морально-вольових якостей громадянина-патріота, готовності до захисту Батьківщини, формування ціннісних орієнтацій у дітей та молоді, осмислення себе і свого місця в житті суспільства й держави як прояву їхньої громадянської позиції та відповідальності в складні часи воєнного стану й повоєнного відновлення (формування ціннісної єдності, розвиток компетенцій у сфері безпеки і цивільної оборони, підтримка волонтерських ініціатив, навчання основ фандрейзингу тощо);

– упроваджувати ігрові практики (військово-патріотичні ігри, ситуаційно-рольові ігри, ігри-доручення, ігри-драматизації, ігри-діалоги, пошукові ігри та квести, симуляційні ігри, суспільно-виробничі, інтелектуальні, спортивно-оздоровчі й загальної фізичної підготовки, культурно-суспільні ігри; декади цивільної оборони, гурткова робота військово-патріотичної спрямованості («Основи військової справи», «Готуймося до служби в ЗСУ», «Юний рятувальник»), збори-змагання з розвитку військово-прикладного і службово-прикладного спорту, юних рятувальників, військової науково-технічної творчості, вишкільного таборування, всеукраїнська військово-патріотична гра «Сокіл» («Джура»), традиційні військово-спортивні змагання «Козацькі розваги» тощо);

– практикувати систему заходів з формування шанобливого ставлення до героїв боротьби Українського народу, ушанування захисників, які полягли в боротьбі за захист незалежності й територіальної цілісності України в період російської війни проти України, осмислення ролі сучасної історії, хронології

російсько-української війни («Українська Мрія», «Привид Києва», «Маріупольський драмтеатр», «Оборона Київщини: Буча, Ірпінь, Гостомель», «Вокзал Краматорська», «Незламний Бахмут», «Каховська ГЕС», «Війна, яка змінила світ»: світова преса про повномасштабне вторгнення росії в Україну» тощо);

– формувати у свідомості дітей та молоді український національний архетип у контексті світової культури як нації-героя, захисника, воїна з метою ствердження історичних звершень українського народу та його гідності («Люди з Азовсталі», «Народний байрактар», «Парад знищеної російської техніки», «Кримський міст», «Український Херсон», «Історія війни в марках», «Острів Зміїний»);

– упроваджувати дискусійні форми інформаційної просвіти для формування критичного мислення в умовах інформаційно-психологічної війни (проблемні (інтерактивні) лекції, дискусії, дискусії деліберації, пресбої, дебати, диспути, ток-шоу); сторітелінг (лекторії, розповіді, етичні й сократівські бесіди, скайп-конференції, гайди);

– організувати процес з військово-прикладної підготовки молоді, набуття компетентностей у сфері безпеки, надання домедичної допомоги через залучення дітей до участі у військово-патріотичних таборах, які створюються громадськими ініціативами з метою формування базових навичок поведінки в незвичних умовах, розвитку вольових якостей і психологічної стійкості в складних життєвих ситуаціях (дитячий табір «Білі вовки», військово-патріотичні табори «Mountain Rangers», «Розвідник», «Ranger Camp Ukraine», Трахтемирівська січ – дитячий козацький табір», теренова гра «Гурби-Антонівці», «Хортицька Січ», всеукраїнські вишколи «Джура-десантник», «Сокил-Джура», військово-патріотичний табір для дітей в Холодному Яру тощо);

– упроваджувати дієві виховні практики й методики, сучасні інноваційні форми і методи військово-патріотичного виховання (збирання та основи керування FPV-дронами, 3D-принтинг);

– установити зв'язок з громадськими організаціями за кордоном, у яких залучені українські діти, які були вимушені виїхати з України, ініціювати створення спільних просвітницьких проєктів та ініціатив за участю української молоді;

– ініціювати партнерство з територіальними центрами комплектування та соціального захисту, військовими частинами Збройних Сил України (спільні свята, ушанування героїв, піклування про родини загиблих героїв, профорієнтаційна робота, проведення спільних вечорів, зборів-змагань, вишколів);

– утверджувати спадкоємність військових традицій і ролі військових у забезпеченні миру й стабільності шляхом розроблення та реалізації проєктів, програм, заходів, спрямованих на підвищення престижу військової служби, професії військового, поліцейського, рятувальника, військового медика;

– започаткувати створення мистецьких проєктів, сучасного контенту шляхом участі в грантових програмах-конкурсах з надання підтримки державної й закордонних донорів для висвітлення самовідданого протистояння українського народу російській збройній агресії (створення документальних фільмів, віршів, есе та інших прозових і поетичних творів, пісень тощо).

2.8. Військово-патріотичне виховання дітей та молоді в закладах позашкільної освіти

Ураховуючи вікові можливості й особливості позашкільної освіти, виховувати в дітей та молоді готовність до захисту України як їхню ціннісно-мотиваційну й усвідомлену операційно-практичну здатність до військово-патріотичної діяльності.

Роль і потенціал позашкільної освіти в контексті національно-патріотичного, військово-патріотичного виховання дітей та молоді зумовлює необхідність таких заходів:

- сприяти становленню системи цінностей особистості, утвердженню в дитячому й молодіжному середовищі ідей і цінностей національно-патріотичного виховання шляхом упровадження в позашкільній освіті програм, заходів (молодіжних волонтерських проєктів, благодійних марафонів, флешмобів, фестивалів, тематичних конкурсів тощо), спрямованих на відновлення історичної пам'яті, популяризацію української культури та історії, висвітлення сучасних подій боротьби за Україну;

- реалізовувати потенціал позашкільної освіти в дерусифікації та утвердженні української мови й національної культури як державотворчого чинника української нації, розвитку україномовного середовища;

- розвивати військово-патріотичний напрям позашкільної освіти, що забезпечує підготовку дітей та молоді до військової служби, виховання патріотичних почуттів і громадянської відповідальності;

- упроваджувати в умовах викликів воєнного часу навчальні програми військово-патріотичного напрямку, які формують в учнів компетентності у сфері особистої безпеки, а також необхідні для готовності до національного спротиву («Оператор безпілотних літальних апаратів», «Юні льотчики-штурмани» тощо);

- сприяти діяльності творчих об'єднань різних напрямів позашкільної освіти (туристсько-краєзнавчого, художньо-естетичного, дослідницько-експериментального, пластового, еколого-натуралістичного, науково-технічного та інших), які відіграють значну роль у вихованні національної свідомості дітей та молоді як основи оборонної свідомості на ґрунті знань про історію й культуру України, сприяння розвитку сучасної української культури;

- підтримувати діяльність творчих об'єднань фізкультурно-спортивного напрямку позашкільної освіти, що створюють умови для фізичного загартування, занять фізичною культурою і спортом, фізичної підготовки дітей та молоді;

- упроваджувати Всеукраїнську дитячо-юнацьку військово-патріотичну гру «Сокіл» («Джура»), інші проєкти національно-патріотичної, військово-патріотичної спрямованості, в основі яких – духовні цінності козацтва, військова організація та військове мистецтво козаків;

- популяризувати та підтримувати кращі практики у сфері військово-патріотичного виховання; сприяти реалізації в позашкільній освіті освітніх, просвітницьких, соціально-культурних та інших програм, проєктів, заходів, спрямованих на формування оборонної свідомості дітей та молоді; підвищення престижу військової служби, мотивацію здобувати військову освіту;

- створювати та впроваджувати освітні програми з кібербезпеки, медіаосвіти; ГІС-проєкти (проєкти із застосуванням геоінформаційних систем);

цифрові продукти, зокрема з відновлення історичної пам'яті, героїчної боротьби українців («Кіберджура» як новий напрям військово-патріотичної гри «Джура» та інші);

– використовувати потенціал закладів позашкільної освіти під час участі вихованців у міжнародних проектах, конкурсах, форумах для популяризації у світовому освітньо-культурному просторі українських національних цінностей, висвітлення героїчної боротьби народу в російсько-українській війні;

– упроваджувати соціальне партнерство з інститутами громадянського суспільства (громадськими, волонтерськими організаціями та об'єднаннями, зокрема учасників і ветеранів АТО/ООС, російсько-української війни тощо) з метою долучення вихованців до благодійних, соціальних акцій, інших заходів.

2.9. Військово-патріотичне виховання дітей та молоді засобами мистецької освіти

Зважаючи на вікові можливості здобувачів освіти й особливості освітнього процесу в загальній, позашкільній, спеціалізованій мистецькій освіті, виховувати в дітей і молоді ціннісно-мотиваційну й свідому операційно-практичну придатність до військово-патріотичної діяльності в умовах російсько-української війни та повоєнної відбудови України.

Для досягнення цієї мети слід:

– активізувати процес дерусифікації змісту мистецької освіти, очищення художньо-освітнього медіапростору від русифікаторських і прорадянських нашарувань, здійснювати моніторинг змісту методичного забезпечення мистецької освіти;

– організувати просвітницькі програми/курси для ознайомлення молоді із «забутими» іменами і творчістю українських митців, зокрема діаспори, які були вилучені з медіапростору російською імперською/радянською антиукраїнською політикою; започаткувати із цією метою віртуальний банк українських митців «Повертаємо шедеври» для доступного використання в освітньому процесі;

– створити інформаційний ресурс для засвоєння молоддю україноцентричного мистецького змісту, який сприяв би усвідомленню нею приналежності української культури до світових естетичних і духовно-моральних цінностей та надбань;

– розробити інтегрований комплекс заходів для пізнання історичного досвіду й сьогодення українського народу через мистецьку творчість «Національна пам'ять українців у мистецьких творах – погляд у переможне майбутнє» задля вибудовування у свідомості молоді позитивного образу майбутньої України, залучивши для цього фахівців із громадянської та історичної, мовно-літературної, фізкультурної освітніх галузей;

– інтегрувати діяльність представників різних освітніх галузей (зокрема, природничої, математичної, технологічної, інформативної) у створенні спільних освітніх проєктів з військово-патріотичного виховання «Мистецтво і наука для Перемоги»;

– започаткувати мистецький фестиваль ідей / сценаріїв «Переможний образ України в мистецтві від витоків до сьогодення», зокрема для допомоги педагогам мистецтва на деокупованих територіях;

– установити зв'язок з освітніми закладами за кордоном, де навчаються українські діти, які були вимушені виїхати з України, ініціювати створення спільних із педагогами закордоння мистецьких просвітницьких/освітніх програм для/за участю української молоді;

– ініціювати створення віртуальних тематичних екскурсій і колекцій з художніх музеїв України та світу, віртуальних мистецьких програм, театральних вистав патріотично спрямованого змісту для безкоштовного використання в освітньому процесі;

– упроваджувати на системній основі арттерапевтичні педагогічні тренінги з відновлення психологічного здоров'я постраждалих від російської воєнної агресії;

– залучати молодь до мистецької волонтерської діяльності для підтримання бойового духу та допомоги захисникам України, людям, які особливо постраждали від російської воєнної агресії, шляхом участі в різноманітних мистецьких формах;

– запровадити практико зорієнтовані дитячо-юнацькі конкурси з розроблення витворів прикладного мистецтва «Діти – захисникам України» (виготовлення корисних речей з естетичною патріотичною символікою для пакування необхідного на фронті, моделювання спільно з професійними майстрами зручного одягу для поранених у шпиталях тощо).

III. Організаційно-управлінські шляхи реалізації військово-патріотичного виховання дітей та молоді

3.1. Військово-патріотичне виховання в діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування

Реалізація завдань військово-патріотичного виховання в період воєнного стану й повоєнного відновлення потребує консолідації та координації дій органів державної влади і місцевого самоврядування й основних стейкхолдерів для здійснення узгодженої політики, спрямованої на підвищення обороноздатності і безпеки України.

Пріоритетні завдання в коротко- та середньостроковій перспективі:

– розробити регіональні й місцеві стратегії та програми з військово-патріотичного виховання з відповідним фінансовим забезпеченням їхньої реалізації;

– створити програми національно-патріотичного й військово-патріотичного виховання для дітей та молоді із числа біженців, що проживають за кордоном, та посилити комунікаційні кампанії, спрямовані на стимулювання родин біженців до повернення в Україну;

– розробити державну цільову соціальну програму національно-патріотичного виховання на деокупованих і реінтегрованих територіях;

– посилити створення інфраструктури, необхідної для реалізації завдань військово-патріотичного виховання, зокрема на базі закладів загальної середньої, позашкільної, професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти. Це може включати військово-патріотичні центри, клуби й гуртки, тренувальні центри та класи з військової підготовки, спортивні майданчики, музеї, бібліотеки;

- створити мережу обласних міжшкільних ресурсних центрів викладання предмета «Захист України» як освітніх хабів, до яких залучати експертів у галузі безпеки, військових фахівців, дослідників та кращих вчителів-практиків. Мережа таких міжшкільних ресурсних центрів може поширювати актуальну інформацію, методичні матеріали, навчальні посібники й інші ресурси, необхідні для ефективного викладання означеного предмета;
- розробити стратегію управління та операційний план розвитку мережі ресурсних центрів з викладання предмета «Захист України», що включає ключові показники ефективності їхньої діяльності, джерела фінансування; механізми координації між центрами; стратегії набору, підготовки та утримання кваліфікованих фахівців;
- удосконалити регуляторну базу й механізми залучення приватного сектору до співфінансування інфраструктурних проєктів у сфері військово-патріотичного виховання для забезпечення додатковими ресурсами та фінансовою підтримки;
- розробити та затвердити протокол співпраці з військовими частинами та військовими формуваннями України у сфері військово-патріотичного виховання та допризовної підготовки молоді;
- посилити інформаційну, організаційну й ресурсну підтримку проведення всеукраїнської дитячо-юнацької військово-патріотичної гри «Сокил» («Джура»);
- запровадити систему коротко- та довгострокових регіональних грантів для підтримання дітей та молоді, інститутів громадянського суспільства, діяльність яких спрямована на реалізацію національно-патріотичних, волонтерських і добродійних ініціатив, створення стартапів та інновацій у сфері безпеки, обороноздатності та military-tech;
- організувати регіональне замовлення на підготовку фахівців з утвердження української національної та громадянської ідентичності;
- удосконалити систему підготовки й підвищення кваліфікації фахівців, які займаються військово-патріотичним вихованням та допризовною підготовкою в закладах загальної середньої освіти, громадських організаціях, дитячих і молодіжних об'єднаннях, закладах культури та спорту;
- організувати медіакампанії, телевізійні й радіоэфіри, фестивалі, виставки, експозиції, пресконференції, виготовлення документальних фільмів військово-патріотичного спрямування;
- сприяти залученню сім'ї до процесу військово-патріотичного виховання дітей та молоді, долучення батьківської громадськості до популяризації кращого досвіду військово-патріотичного виховання дітей та молоді;
- проводити моніторинг інституційної спроможності закладів освіти у військово-патріотичному вихованні й ефективності заходів військово-патріотичного виховання для покращення ініціатив, спрямованих на формування оборонної свідомості, мотивації молоді до набуття компетентностей у сфері безпеки і оборони;
- сприяти створенню цифрової екосистеми військово-патріотичного виховання, розробивши відповідні додатки, платформи, цифрові навчальні матеріали, онлайн-курси, віртуальні симулятори та системи моделювання;
- посилити взаємодію з науково-дослідними установами та закладами вищої освіти для проведення досліджень, розроблення наукових підходів і нових методик у військово-патріотичному вихованні, створенні освітніх

програм з питань безпеки життєдіяльності, цивільного захисту й домедичної допомоги.

3.2. Цифровізація військово-патріотичного виховання

Метою цифровізації військово-патріотичного виховання є підвищення ефективності виховного процесу за допомогою використання цифрових технологій, засобів та інструментів як умови оптимізації військово-патріотичного виховання учнів у період російсько-української війни та повоєнний час.

Застосування цифрових технологій у військово-патріотичному вихованні сприяє формуванню в учнів інтересу до освітньо-виховного процесу через застосування різноманітних форм і методів роботи, таких як інтерактивні презентації, вебквести, онлайн-опитування, гейміфікація, які стимулюють активність, креативність і самостійність школярів.

Для досягнення мети цифровізації військово-патріотичного виховання розробити систему упередження можливих ризиків, пов'язаних із:

- можливими маніпуляціями свідомістю й емоціями вихованців за допомогою фальсифікованої, недостовірної або агресивної інформації в цифровому просторі, поширення кіберзлочинності;
- зниженням ролі особистих контактів, спілкування й співпраці між дітьми та між педагогами і дітьми через домінування онлайн-формату;
- цифровим розривом між окремими регіонами й соціальними групами України через нерівномірний доступ до цифрових технологій і ресурсів, пов'язаних з війною;
- погіршенням психологічного здоров'я й емоційної стійкості учнів через перевантаження цифровою інформацією, залежність від гаджетів, інтернету, віртуалізації життя;
- зниженням якості й ефективності військово-патріотичного виховання школярів через недостатність відповідних компетентностей у педагогів;
- вербуванням ворожими агентами коригувальників вогню по цивільних об'єктах під виглядом псевдопатріотичних груп чи ігрових активностей;
- використанням соцмереж для викрадення українських дітей з наступною депортацією їх на територію росії.

Для підвищення ефективності військово-патріотичного виховання молоді в умовах воєнного і повоєнного стану слід використовувати:

- електронні підручники та навчальні програми з відповідним змістом, завданнями, тестами й додатковими матеріалами для вивчення предмета «Захист України» або інших курсів за вибором військово-патріотичного профілю;
- вебсайти та портали Міністерства молоді та спорту, Міністерства оборони, де розміщуються й оновлюються інтернет-ресурси, новини, анонси, статті, відео, фото та інші матеріали, пов'язані з військово-патріотичним вихованням;
- онлайн-курси й тренінги, що проводяться за допомогою спеціальних платформ або додатків та дозволяють отримувати знання, уміння й компетенції з різних аспектів військово-патріотичного виховання, а також комунікувати з експертами, тренерами й іншими учасниками;

– практикувати лекції й вебінари з питань захисту України на YouTube-каналі «Захист України», де міститься важлива інформація про історію, географію, політику, економіку, культуру України, безпеку дітей в умовах війни, на окупованих територіях, за мінної небезпеки, а також основи військової справи, правової освіти, громадянської оборони тощо;

– продукувати симулятори з метою практичного навчання учнів основам стрілецької справи, тактики бойових дій, медичної допомоги в процесі викладання предмета «Захист України»;

– упроваджувати технології штучного інтелекту з метою створення безпечного освітнього кіберпростору, обміну інформацією, індивідуальних освітніх траєкторій, а також уявлень про військові кібероперації, моральну відповідальність за наслідки використання автономних систем у збройних конфліктах;

– розробити та впровадити сайти (АрміяInform, Дитина війни) мобільних додатків (Єтривога, Tactic Med Aid , Heartly app) та чат-ботів (Джгут 2.0. Перша допомога, Повітряна тривога, SaveUA, STOP Russian War, Нам по дорозі, Дитина не сама, Пошук зниклих, Перевірка) тощо з метою допомоги дітям у різних ситуаціях, збереження життя та забезпечення їхніх прав;

– популяризувати військову службу та формування позитивного ставлення до військової служби як до честі й обов'язку перед Україною;

– залучати громадян до захисту державної незалежності й територіальної цілісності України, підтримання Збройних Сил України на матеріальному, моральному, інформаційному рівні в соціальних мережах, через волонтерські сайти тощо.

Продуктивними засобами також стануть:

– забезпечення належного рівня підготовки педагогів, тренерів та інших суб'єктів військово-патріотичного виховання, які використовують штучний інтелект і цифрові технології;

– створення безпечного й сприятливого цифрового середовища для всіх учасників виховного процесу, яке б враховувало їхні права, інтереси в мережі;

– забезпечення регулярного моніторингу й оцінювання ефективності цифровізації військово-патріотичного виховання та коригування його змісту й форм з урахуванням сучасних викликів і потреб суспільства;

– упровадження програм і методик цифрового військово-патріотичного виховання, які б враховували вікові, психологічні й індивідуальні особливості учасників виховного процесу.

3.3. Науково-методичний супровід військово-патріотичного виховання в системі освіти

Національна академія педагогічних наук України, відповідно до Закону України «Про освіту» та Статуту НАПН України, є відповідальною за наукове і методичне забезпечення всіх ланок освіти (частина 2 статті 75 Закону України «Про освіту»).

У цьому контексті НАПН України є одним із суб'єктів, відповідальних за здійснення науково-методичного забезпечення реалізації державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності.

Для ефективної реалізації військово-патріотичного виховання молоді в національній системі освіти НАПН України може реалізувати комплекс завдань у коротко- та довгостроковій перспективі, пов'язаних із:

- розробленням методології військово-патріотичного виховання в системі освіти України;

- розробленням науково-теоретичних і методичних засад військово-патріотичного виховання старшокласників у системі освіти з урахуванням актуального досвіду національного спротиву;

- проведенням прикладних досліджень з метою створення освітніх інновацій з формування в дітей і молоді необхідних морально-вольових якостей та оборонної свідомості, готовності старшокласників до захисту України та необхідних компетенцій у сфері безпеки;

- проведенням моніторингових досліджень рівня сформованості оборонної свідомості в здобувачів освіти й рівня набутих компетенцій у сфері безпеки.

IV. Очікувані результати

Реалізація стратегічних напрямів сприятиме:

- розвитку в молодого покоління патріотичної свідомості, почуття любові до України, високоціннісного ставлення особистості до українського народу й держави, поваги до культурних і духовних цінностей українського народу, державної мови та державних цінностей (Герба, Прапора, Гімну України);

- формуванню в дітей та молоді активної громадянської позиції; відповідальності щодо служби в Збройних силах України;

- готовності молодого покоління до виконання громадянського й конституційного обов'язку із захисту національних інтересів, суверенітету та територіальної цілісності України;

- зміцненню обороноздатності та безпеки України;

- створенню організаційних і науково-методичних умов, сприятливих для осучаснення військово-патріотичного виховання в Україні, своєчасного виявлення проблем та шляхів їхнього розв'язання, прогнозування подальших тенденцій;

- удосконаленню системи підготовки й перепідготовки кадрового потенціалу вчителів предмету «Захист України» із числа ветеранів російсько-української війни, ветеранів АТО/ООС;

- ефективній взаємодії органів державної влади й місцевого самоврядування, закладів освіти, наукових установ та інститутів громадянського суспільства в реалізації завдань військово-патріотичного виховання;

- забезпеченню безперервності виховання дітей та молоді як громадян-патріотів, розвитку їхньої соціальної активності й відповідальності.

V. Ризики, пов'язані з реалізацією стратегічних напрямів.

Серед основних ризиків, пов'язаних із реалізацією стратегічних напрямів, означено:

- неготовність держави до повноцінного фінансування передбачених нею витрат;
- недостатнє залучення дітей та молоді до державних, регіональних і місцевих заходів патріотичного виховання;
- недостатній рівень мотиваційної згуртованості в середовищі учасників реалізації стратегічних напрямів;
- недостатнє залучення кваліфікованого кадрового потенціалу для організації та здійснення програм, проєктів і заходів з патріотичного виховання дітей та молоді і внаслідок цього неможливість досягнення передбачених результатів освітньої реформи в Україні та прогнозованої якості людського капіталу.

Наукове видання

**ВІЙСЬКОВО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ
ДІТЕЙ ТА УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ В СИСТЕМІ ОСВІТИ УКРАЇНИ:
СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ**

ISBN 978-617-8011-62-8

В авторській редакції
Формат 60x84 1/16. Папір офсетний.
Друк цифровий.
Гарнітура Times New Roman.
Умовн. друк. арк. 1,86
Наклад 100 прим.
Зам. № 001/10/23

**ВИДАВНИЦТВО
“НАІР”**

Івано-Франківськ, вул. Височана, 18,
тел. (050) 433-67-93
email: fedorynrr@ukr.net

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного
реєстру видавців, виробників і розповсюджувачів
видавничої продукції №4191 від 12.11.2011 р.